

## SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA İNSANİYETPERVERLİK: NEOLİBERALİZMİN, YENİ SAVAŞLARIN VE OTORİTERLİĞİN/FAŞİZMİN KISKACINDA İNSANİ YARDIMIN SONU MU?

HUMANITARIANISM IN THE POST-COLD WAR ERA: IS IT THE END OF HUMANITARIAN  
AID IN THE GRIP OF NEOLIBERALISM, NEW WARS AND  
AUTHORITARIANISM/FASCISM?

Betül YARAR<sup>1</sup>

### Özet

1970'lerde devlet sosyalizmi ve refah devleti politikalarının krizine tepki olarak gelişen neoliberal yaklaşım, Dünya Bankası ve IMF'nin dayattığı yapısal uyum programları yoluyla ve BM'nin kalkınma ve yardım projeleri aracılığıyla Güney ülkelerine ihraç edilince küresel gücünü arttırdı. 1991'de Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle ve Soğuk Savaş'ın ABD lehine sona ermesiyle ise neoliberalizmin küresel hegemonyası coğrafi olarak daha da yaygınlaştı. 1990'larda hegemonik güçlerin Güney ülkelerindeki hükmü sadece ekonomik olarak değil, askeri yardımlar ve müdahaleler yoluyla da sağlanmıştır. Ancak uzun vadede, neoliberalizmin anti-politik etiği ve yeni savaşlar, liberal değerleri ve ulus-devletleri zayıflattıkça, Küresel Güney ülkelerinde devlet içi paramiliter oluşumlar veya çete benzeri silahlı gruplar, Küresel Kuzey ülkelerinde ise radikal sağ ve faşist güçler daha da yaygınlaşmış ve güçlenmiştir. Bütün bunlar bölgesel güvenlik krizini, siyasal rejimlerin otoriterleşmesini ve yeni küresel hegemonya mücadelelerini daha da derinleştirmiştir. Bu makalede, bu tarihsel kavşakta, insaniyetperverliğin geçirdiği dönüşümler incelenmektedir. Makalede Foucault'nun yönetimsellik ve biyopolitika kuramlarından ve bunlara yöneltilen eleştirilerden yola çıkılarak insansaniyetperverlik, bir yönetimsellik biçimi olarak incelenmekte ve bahsi geçen süreçte onun dönüşümünün iki dönemde ele alınması gerektiği ileri sürülmektedir. Buna göre insaniyetperverliğin 1990'larda neoliberalizmin küresel hegemonyası altında küreselleştiği ve biyopolitikleştiği; 2010'lardan sonra ise radikal sağ ve faşist güçlerin yükselişine paralel olarak nekropolitikanın daha etkili olmaya başladığı iddia edilmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** İnsaniyetperverlik, Yeni savaşlar, Neoliberalizm, Otoriterleşme/Faşizm, Biyopolitika/Nekropolitika.

|                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Gönderim Tarihi/Submitted          | : 12.09.2025                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| Kabul Tarihi/Accepted              | : 21.11.2025                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| Sorumlu Yazar/Corresponding Author | : Betül YARAR                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| E-posta / E-mail                   | : <a href="mailto:betyarar@gmail.com">betyarar@gmail.com</a>                                                                                                                                                                                                                                                      |
| Doi                                | : 10.47124/viraverita.1782806                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Atıf / To Cite                     | : Yazar, B. (2025). Soğuk savaş sonrasında insaniyetperverlik: Neoliberalizmin, yeni savaşların ve otoriterliğin/faşizmin kiskacında insani yardımın sonu mu? <i>ViraVerita E-Dergi</i> , (22), 155-183.<br><a href="https://doi.org/10.47124/viraverita.1782806">https://doi.org/10.47124/viraverita.1782806</a> |

<sup>1</sup> Prof. Dr., Bağımsız Araştırmacı. (ORCID: 0000-0003-0208-8723).

Bu çalışma [Creative Commons Atıf-Ticari Olmayan 4.0 Uluslararası \(CC BY-NC 4.0\) lisansı](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) kapsamında yeniden kullanılabilir.

### Abstract

The neoliberal approach, which emerged in the 1970s as a reaction to the crisis of state socialism and welfare state policies, increased its global power when it was exported to Southern countries through structural adjustment programmes imposed by the World Bank and the IMF and through the UN's development and aid projects. With the collapse of the Soviet Union in 1991 and the end of the Cold War in favour of the United States, neoliberalism's global hegemony became geographically more widespread. In the 1990s, the hegemonic powers' rule over Southern countries was secured not only economically but also through military aid and interventions. However, in the long term, as neoliberalism's anti-political ethics and new wars weaken liberal values and nation-states, sub-state paramilitary formations or gang-like armed groups have become more widespread and powerful in Global South countries, while radical right-wing and fascist forces have done the same in Global North countries. All this has further deepened the regional security crisis, the authoritarianism of political regimes, and new global hegemonic struggles. This article examines the transformations undergone by humanitarianism at this historical crossroads. Drawing on Foucault's theories of governmentality and biopolitics, as well as critiques of these theories, the article examines humanitarianism as a form of governmentality and argues that its transformation during the period in question should be considered in two distinct phases. Accordingly, it is argued that humanitarianism globalised and became biopolitical under the global hegemony of neoliberalism in the 1990s, and that necropolitics began to become more effective after the 2010s, parallel to the rise of the radical right and fascist forces.

**Keywords:** Humanitarianism, New wars, Neoliberalism, Authoritarianism/Fascism, Biopolitics/Necropolitics.

## Soğuk Savaş Sonrasında İnsaniyetperverlik: Neoliberalizmin, Yeni Savaşların ve Otoriterliğin/Faşizmin Kısacasında İnsani Yardımın Sonu mu?

### GİRİŞ

1970’ler sonundan itibaren sosyalizm ve sosyal devlet fikirlerinin eleştirildiği dönemde, alternatif bir yönetim ve zihniyet olarak küresel hegemonyasını pekiştiren neoliberalizmin tarihsel seyri açısından, 1991’de Sovyetler Birliği’nin dağılması ve Soğuk Savaş’ın sona ermesi kritik bir dönüm noktasını işaret etmektedir. Bu gelişmeyle beraber yalnızca sosyalizm fikri ve sosyal refah devlet modeli ağır bir darbe almamış, aynı zamanda uluslararası güç ilişkilerindeki iki kutupluluk ortadan kalkmış ve küresel güç vektörlerinin çoğalmasıyla küresel güç arayışları yeni bir biçim kazanmaya başlamıştır. Ulus devletleri sarsan bu süreçte sadece neoliberal eleştiriler değil, sol liberal fikirler ve kimlik siyasetleri de güç kazanmıştır. Küresel Güney ülkelerinde uzun süreye yayılan ve “yeni” olarak adlandırılan savaşlar ve etnik-dini çatışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Mary Kaldor’a (2007) göre, soğuk savaş döneminden sonra ortaya çıkan bu “yeni savaşlar” “eski savaşlar”ın aksine devletler arası (*interstate*) değil, devlet içi (*intrastate*) çatışmalar niteliğindedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında yaşanan bu gelişmeler, çeşitli insani krizlere (*humanitarian crises*) yol açmış ve çatışma bölgelerinden komşu ülkelere ve Avrupa’ya yoğun göçlere sebep olmuşlardır. İnsani yardım aktörlerinin hızla reaksiyon verdiği yeni savaşların yarattığı bu krizler, insani yardım ağlarının küresel ölçekte gelişimine ve kurumsallaşmasına vesile olurken, insani yardım pratikleri ve aktörleri -ki bunların çoğu Kuzey ülkelerinde konuşlanmışlardır- neoliberal yönetim zihniyetinin etkisi altında içerik ve biçim değiştirmişlerdir.

1970’lerdeki küresel ekonomik ve siyasi kriz Türkiye gibi Küresel Güney ülkelerini de zora sokmuş, bu ülkelere ABD’nin etkili olduğu Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşlar yoluyla sağlanan krediler neoliberal yapısal uyum programlarının uygulanması koşuluyla sağlanmıştır. Bu şekilde ekonomik bağımlılık ilişkileri artan bu ülkelerdeki siyasi, sosyal ve ekonomik istikrarsızlık bir süre için askıya alınabilmıştır. Dünya Bankası ve yapısal uyum programlarıyla neoliberalizmin kuşatması altına alınamayan coğrafyalar ise askeri müdahaleler yoluyla hizaya getirilmeye çalışılmış ve küresel güçlerin yayılma alanı özellikle diktatörlüklerin yoğun olduğu Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerine doğru genişletilmiştir. Savaşlar bumerang etkisi yaratarak başta ABD olmak üzere tüm Batı ülkelerinde militerleşmeyi ve otoriterleşmeyi hızlandırırken, neoliberalizmin farklı biçimlerde hüküm sürdüğü üçüncü dünya ülkelerinde olduğu gibi Batı’da da 2000’lerin ortalarından itibaren siyasal zeminde radikal sağa doğru kayma ve otoriterleşme eğilimi güçlenmiştir. Bugün Avrupa dahil dünyanın pek çok yerinde radikal sağ partiler, hükümetler ve hareketler güçlenmeye devam etmektedir (Aktas 2024; Wiatr 2019). Wendy Brown’a (2006; 2018) göre uzun süredir hegemonik olan neoliberalizm radikal sağın yükselişine ve otoriterleşmeye uygun bir zemin yaratmıştır. Radikal sağın yükselişi ve artan otoriterleşme sürecinde, neoliberalizmin uzun süreli hegemonyası dışında, yeni emperyalist güçler, güç arayışları ve yeni savaşlar da etkili olmuştur. Yeni savaşların ve neoliberal yönetim aklının sebep olduğu krizler, güvenlikçi militarist

stratejilerle ve ekonomik rasyonellerle aşılmaya çalışıldıkça, dünyada faşizm ruhunun yeniden kol gezdiği yeni bir döneme girilmiş olur. 1990'larda liberal demokrasi, kalkınma ve insan hakları adına gerçekleştirilen insani yardımlara askeri yardımlar ve müdahaleler eşlik ederken, 2010'larda küresel güçler bu müdahaleleri daha açık biçimde kendi politik, askeri ve ekonomik çıkarları temelinde meşrulaştırırlar. İnsani yardım örgütlerinin girişim ve pratiklerinin sık sık askıya alındığı veya kesintiye uğratıldığı, insani yardım fonlarına ayrılan bütçelerin kısıtlandığı günümüzde, insaniyetperverliğin neoliberalizmin, yeni savaşların ve yeni otoriterleşme sürecinin yarattığı tahrifatın altında kalıp kalmadığı ve insaniyetperverliğin günümüzdeki anlamı ve önemi yeni bir tartışma konusu olmuştur.

Bu makalede, 1990'lardan günümüze kadar uzanan süreçte yaşanan küresel insaniyetperverlik ve insani yardım pratikleri, insaniyet çalışmaları (*humanitarian studies*) alanında yer alan eleştirel Michel Foucaultcu kuramcıların öne sürdüğü çerçeveden incelenecektir. İnsani yardım çalışmalarının içinde konuyu tarihsel olarak ele alan çalışmalar kısıtlıdır ve bunlar arasında dönemselleştirme konusunda bazı ayrışmalar ve muğlaklıklar söz konusudur. Bu makalede 1990'lardan 2010'ların başına kadar devam eden dönemde daha çok biyopolitika merkezli “yeni insaniyetperverlik” (*new humanitarianism*) veya “neoliberal insaniyetperverlik”in etkili olduğu, otoriterleşmenin küresel ölçekte güçlendiği ve faşizm ruhunun yeniden canlandığı 2010'lardan sonra ise nekropolitika merkezli bir yönetimselliğin etkili olduğu iddia edilecektir.

Makalede ilk olarak “insaniyetperverlik” kavramı Foucault'nun biyopolitika ve yönetimsellik teorileri temelinde tartışılacaktır. Burada Foucaultcu yaklaşıma getirilen eleştirilerden özellikle Maurizio Ambrosini'nin (2022) ve Achille Mbembe'nin (2003) fikirlerine kısaca yer verilecektir. Takip eden bölümde ise Soğuk Savaş sonrası tarihsel koşullar ve bu koşulların nasıl bir insani yardım rejimini mümkün kıldığı ve Soğuk Savaş sonrasında neoliberalizmin hegemonyası bağlamında insaniyetperverliğin nasıl bir dönüşüm geçirdiği ele alınmaya çalışılacaktır. Konuyla ilgili çok sayıda çalışmadan söz etmek mümkündür. Michael Barnett (2011), Mark Duffield (2001; 2007; 2019), Barbara Hendrie (1997), Dorothea Hilhorst (2018), Didier Fassin (2011), Mariella Pandolfi (2003), Volha Piotukh (2015), Julian Reid (2010), Sabah (2025) ve Miriam Ticktin (2011; 2023) gibi yazarlar özellikle 1990'lardan günümüze kadar uzanan süreci incelerler ve “yeni insaniyetperverlik”, “liberal insaniyetperverlik”, “neoliberal insaniyetperverlik” veya “dayanıklılık (*resilience*) insaniyetperverliği”, “insaniyetperverliğin biyopolitikleşmesi”, “dijitalleşmesi”, “post-insaniyetperverlik” ve “nekro-insaniyetperverlik” gibi farklı kavramlar ve tanımlar geliştirirler. Makalenin takip eden bölümlerinde bu farklı kavramlar ve analizler iki ayrı dönemde sistematikleştirilecek ve dönemselleştirilecektir. Buna göre ilk olarak 1990'lardan 2010'lara kadar varlığını sürdüren insaniyetperverliğin temel aksları Foucault'nun yönetimsellik kuramına uygun bir şekilde, mekânsal etkileri, hedeflediği nüfusun veya öznesinin değişimi ve kullanılan iktidar-bilgi teknolojileri bakımından analiz edilecektir. Takip eden bölümde ise yeni savaşların devam ettiği, yeni otoriter rejimlerin ve faşizan politikaların yaygınlaştığı günümüz küresel bağlamı çerçevesinde ortaya çıkan dönüşümlere işaret edilecektir. Bu bağlamda Avrupa ülkelerinin değişen göç ve yardım politikaları ele alınacak ve bunların neoliberalizmin hegemonyası altında gelişmiş “yeni insaniyetperverlik” üzerindeki etkileri

irdelenecektir. Bu bağlamda insaniyetperverlikte ortaya çıkan dönüşümleri anlamak için yeni kavramlara duyulan ihtiyacın altı çizilecek ve bu ihtiyaca cevap olarak üretilen kavramlardan özellikle nekro-insaniyetperverlik üzerinde durulacaktır. Son olarak biyopolitika ve nekropolitika kavramlarını ilişkisellik içinde ele alan bir bakış açısının, yani Foucault'yu Mbembe ile birlikte düşünmenin, günümüz dinamiklerini anlamak ve anlamlandırmak için kullanışlı olacağı iddia edilecektir.

## BİR YÖNETİMSELLİK BİÇİMİ OLARAK İNSANİYETPERVERLİK

İnsani yardım faaliyetleri ve insaniyetperverlik, on dokuzuncu yüzyıldan bu yana dikkate değer bir gelişme göstermiş ve son birkaç on yılda ise olağanüstü bir yaygınlaşma ve küreselleşme sürecine girmiştir. Akademik olarak insani yardım ve insaniyetperverlik siyaset üstü olarak görüldüğünden uzun süre tarihsel koşullardan bağımsız bir konu olarak ele alınmış, daha çok alana özgü teknik sorunların ve konuların tartışıldığı araştırmalar ve çalışmalar öne çıkmıştır. Konuyu tarihsel bağlamı içinde ve eleştirel bir bakış açısından inceleyen çalışmalar ise 1990'ların sonundan itibaren gelişme göstermiştir. Bu makale son dönemde yaygınlık kazanan ve insani yardım faaliyetlerini ve insaniyetperverliği bir yönetimsellik biçimi olarak tanımlayan eleştirel Foucaultcu insani yardım çalışmaları literatüründen hareket etmekte ve konunun tarihsel bağlamına doğru yerleştirilmesi bakımından bu literatüre katkı sunmayı hedeflemektedir.

Bilindiği gibi Foucault yönetimsellik kuramını Keynesçi refah devletinden serbest piyasa politikalarına geçildiği ve Batı demokrasilerinde neoliberalizmin etkili olduğu bir bağlamda geliştirmiş ve daha önce âdem-i merkezi ve pozitif iktidar anlayışına dayanan biyoiktidar veya biyopolitika kuramının içinden geliştirmiştir (Foucault, 1976/1990; 1978; 1991; Foucault, 2008; Lemke, 2001; Rose, 1999). Foucault'nun biyopolitika ve yönetimsellik kuramları, iktidar kavramını yalnızca piyasa veya devletle ilişkisi üzerinden değil, toplumsal bedeni ve nüfusu hedefleyen dağınık alanlar ile stratejik eylemler arasındaki örüntüler ve etkileşimler olarak düşünmemizi mümkün kılar. Bir başka deyişle yönetimsellik, farklı aktörler ve güçler arasındaki ilişkilere odaklanmamızı gerektiren bir iktidar mekanizması veya düzeneği olarak da düşünülebilir (Sending ve Neumann, 2006). Bu kavram, devlete karşı sivil toplumdaki mikro aktörlerin uygulamalarını ele alan klasik “yönetişim” (*governance*) kavramını içermekle beraber, onun ötesine geçer (Jessop, 2006). Klasik anlamıyla belirli bir merkezden veya belirli bir elden “yönetme” fikrine karşı geliştirilen kavram, Foucault'nun yönetim sanatı veya yönetimsellik olarak adlandırdığı yeni bir yönetim aklını ve mekanizmasını ifade eder. Foucault (1991), yönetimsellik kavramını “kurumlar, prosedürler, analizler ve yansımalar, hesaplamalar ve taktiklerden oluşan, hedef kitlesi, temel bilgi biçimi politik ekonomi ve temel teknik araçları güvenlik aygıtları olan, çok özel ancak karmaşık bir iktidar biçiminin uygulanmasına olanak tanıyan bütün” (s. 102) olarak tanımlar. Hakimiyet (*domination*) veya baskı (*repression*) kavramlarının karşısına, iktidar (*power*), biyoiktidar (Foucault, 1976/1990, ss. 92-93) ve son olarak da yönetimsellik kavramlarını koyar (Foucault, 1991, s. 100). Yönetimsellik nüfusun refahıyla, koşullarının iyileştirilmesiyle, uzun ömürlülüğü ve sağlığı ile ilgilenir ve gücünü yönetimsel olmasına rağmen aslında doğrudan yönetmiyor olmasından alır.

Thomas Lemke (2001), yönetim veya yönetimsellik kavramlarının yenilikçi potansiyelini yeterince anlamak için önemli görünen iki noktanın vurgulanması gerektiğini savunur. İlk olarak Foucault yönetimsellik kavramını, iktidar teknikleri ile bilgi biçimlerinin ilişkiselliğini göstermek için kullanır. İkinci olarak Lemke, Foucault'nun yönetim kavramını, iktidar teknikleri ile özneleştirme süreçleri arasındaki yakın bağı özetlemek için kapsamlı bir anlamda kullandığını belirtir. Bu iki prensip temelinde ortaya çıkan üç ana öğeden söz edilebilir: iktidar teknikleri veya teknolojileri, bilgi üretimi ve özneleş(tir)me süreçleri. Nikolas Rose (1999) buna yönetimin uzamsal/mekânsal boyutunu ekler ve farklı yönetimlerin yeni, yönetsel mekânlar veya uzamlar yarattıklarını vurgular. Örneğin ulus devletin inşa ettiği mekânsal algı ve mekânı nasıl böldüğü ile feodalizmininki aynı değildir.

Foucault'nun yönetimsellik ve biyopolitika kuramını temel alan insanîyet çalışmaları alanındaki yazarlar (Agier, 2010; Duffield, 2001; 2007; Fassin, 2011; Hendrie, 1997; Pandolfi, 2003; Piotukh, 2015; Ticktin, 2011; 2023), insanîyetperverlik kavramını, etkileşimler, güçler ve süreçlerden ortaya çıkan bir mekanizma, insanî krizleri yönetme rejimi veya insanî yardım yönetimselliği olarak tanımlarlar (Sending ve Neumann, 2006). David Keen (1994) ve Hendrie (1997) aslında tarafsız bir alan olarak yüceltilen insanî yardım pratiklerine Foucaultcu bir perspektiften bakan ve bu faaliyetlerin bilgi-iktidar ilişkisi temelinde ele alınması gerektiğini savunan ilk araştırmacılarıdır. İnsanî yardımın yönetimselliği, tam da Foucault'nun (1991) belirttiği gibi işleyen bir iktidar mekanizmasıdır ve bu özgün yönetimselliğin hedef kitlesi savunmasız, risk altında ya da kriz durumunda olan kırılgan nüfuslardır (s. 100). İnsanîyetperverlik bu nüfusların ömrünü ve sağlığını güvence altına almayı, koşullarını iyileştirmeyi ve refahını artırmayı amaçlayan yönetim uygulamalarını veya yönetsel pratikleri içerir. Bu anlamda bir yönetimsellik olarak insanîyetperverlik belirli bir kesimin tekelinde veya güdümünde olmayan dağınık mikro-yönetim kurumları ve aktörleri arasındaki ilişkilerden oluşan bir mekanizmaya tekabül eder. Yardım örgütleri ve kuruluşları yönetsel rasyoneller ve saiklerle hedeflenen nüfusun bulunduğu ortama ve bu nüfusa müdahale ederler. Başka bir deyişle insanî yardım, özellikle savaşlar, çatışmalar, felaketler ve doğal afetler gibi acil durumlarda veya krizlerde ve çoğu zaman da vatandaşı olunan devletin hizmet vermediği/veremediği durumlarda insanî kriz içindeki “uzaktaki” nüfusa bakım sağlanması fikrine dayanır.

Aynı Foucaultcu çerçeveden hareket eden Ticktin (2023) insanîyetperverliği dünya nüfusunun giderek daha büyük kesimlerini yönetmeye başlayan ve insanî yardımı özellikle acil ve önemli bir bilgi-iktidar ilişkisi biçimi haline getiren “siyasi bakım aygıtı” olarak tanımlar (s. 304). İnsanîyetçi Akıl (*Humanitarian Reason*) adlı kitabında Fassin (2011), insanîyetçi yönetimi (*humanitarian governance*) çeşitli insanî krizler bağlamında yaşamın korunması ve insanlık acılarının azaltılması adına bireyleri ve insan topluluklarını yönetme girişimi olarak ele alır (ss. 4-5). Barnett (2013) ise insanîyetçi yönetimin ve insanîyetperverliğin giderek daha organize olduğunun ve küreselleştiğinin altını çizerek ve dünyanın en savunmasız nüfuslarının hayatlarını kurtarmak, refahlarını artırmak ve acılarını azaltmak için yapılan uluslararası girişimleri kapsadığını belirtir (s. 379). Ona göre “insanîyetçi yönetim [...] küresel yönetimin (*global governance*) geniş içeriğini benimser, ancak bunu dünyanın en savunmasız ve ihmal edilmiş nüfuslarının hayatlarını kurtarmak, acılarını azaltmak ve refahlarını

artırmak gibi somut bir hedefe odaklar” (Barnett, 2013, s. 380)<sup>1</sup>. Bütün bu özellikleriyle insani yönetim, insani yönetimsellik veya bir yönetimsellik olarak insaniyetperverlik acil yardım, kalkınma, barışın inşası, tıbbi yardım gibi uzaktaki veya içimizdeki ötekini hedefleyen çok çeşitli faaliyetleri kapsar. Bu, devletlerden ve sivil toplum kuruluşlarından uluslararası kuruluşlara ve yerel topluluklara kadar çeşitli aktörlerin uyguladığı, güvencesiz (*precarious*) yaşamlara dair politikaları içerir.

Buraya kadar çalışmanın kuramsal çerçevesi insaniyetperverliğin siyasetten ve iktidar ilişkilerinden bağımsız olmadığını vurgulayan Foucault’nun yönetimsellik kuramı temelinde inşa edilmiştir. Ancak tarihsellik aynı zamanda tarihsel değişimi, yani bir yönetimsellik olarak insaniyetperverliğin değişimini de irdelememizi gerektirir. Piotukh (2015), acı çeken nüfusların ihtiyaçlarını yönetmek için gelişmiş olan uluslararası bir rejimi, yani insaniyetperverliği analiz ederken Foucault’nun biyopolitika ve yönetimsellik teorisini kullanmanın, bunun sadece neoliberal yönetimselliği temsil ettiğini öne sürmekten ve rejimin biyopolitik olduğunu iddia etmekten fazlasını gerektirdiğinin altını çizer. Foucault’nun teorik çerçevesini verimli bir şekilde kullanmak için bu rejime özgü biyopolitik zorunlulukların, stratejilerin ve teknolojilerin neler olduğunu da göstermek gerekir. Dolayısıyla insaniyetperverlik kendine özgü işleyişiyle ve kurallarıyla sadece diğer yönetimselliklerden değil, jeopolitik ve tarihsel açıdan kendi içinde de ayrışır. Dolayısıyla tıpkı tüm diğer yönetimsellikler gibi insaniyetperverlik de sabit değildir, devingendir, yani tarihsel ve coğrafi olarak değişim gösterir. Sonuç olarak, Foucault’nun teorik çerçevesini verimli biçimde kullanabilmek için, özgün biyopolitik zorunlulukları, stratejileri ve teknolojileri; ayrıca belirli tarihsel bağlamlara özgü insani krizlere müdahalelerde kullanılan iktidar teknolojilerini, kurumsal prosedürleri, örgütsel stratejileri ve hesaplama biçimlerini analiz etmek gerekir (Piotukh, 2015).

İnsaniyetperverliğin eleştirel analizi için Piotukh, yönetimsellik çözümlemesinin mantıksal adımlarını uygulamamızı önerir. Bu çerçevede, insani yardım gerektiren durumların nasıl sorunsallaştırıldığı, yardım edilecek kişilerin nasıl kurgulandığı ve bunlara ilişkin hakikat rejimleri ile söylemlerin incelenmesi gerekir. Ayrıca, insani müdahalelerde kullanılan yönetim stratejileri ve teknolojilerin yanı sıra bu müdahaleleri gerçekleştiren aktörlerin ve ağların analizi, insaniyetperverliğin yönetimsellik bağlamında anlaşılması için temel bir yöntemsel yaklaşım sunar. Bu öneriler yukarıda Lemke’nin ve Rose’un Foucault’nun kuramına dair değerlendirmeleriyle de uyumludur. Benzer bir biçimde Ticktin de (2023) ahlaki ve kriz temelli bakım biçimi olan insaniyetperverliğin bir yönetim biçimi olarak nasıl işlediği sorusuna yanıt ararken bu söylemsel ve maddi alanı üç parçaya ayırıştırarak inceler: yönetilebilir alan, yönetilebilir özneler ve yönetim teknolojileri (s. 305). Bu analiz odaklarını belirleyen bu listeye yukarıda Rose’un (1999) Foucault’nun kuramı üzerine yorumlarından hareketle, yönetimselliğin uzamsal/mekânsal boyutunun analizini de ekleyebiliriz.

Yukarıda özetlediğim Foucaultcu yaklaşımlar çeşitli nedenlerle eleştirilmiştir. Bu yaklaşımın çok fazla iktidar odaklı olduğu ve direniş biçimlerine alan bırakmadığına dair eleştiriler bunların başında gelir. Bu bağlamda özellikle Ambrosini’nin (2022) eleştirilerine yer verilmesi önemli görünmektedir. Ambrosini’nin teorisi, yönetim odaklı örgütler ve aktörler dışında, kendiliğinden gelişen mülteci yanlısı toplumsal hareketler gibi hareketlerin etkilerini analizimize dahil etmemiz gerektiğini bize hatırlatır. Bu yukarıda değinilen pek çok

çalışmada ihmal edilmiş olgulardandır. Ancak bana göre bu Foucaultcu çerçeveye köklü bir itirazdan ziyade analitik bir sapma veya bir ihmal eleştirisi gibi düşünülebilir. Çünkü esasen bu hareketler ve aktörler de genel yönetsellik mekanizmasının içinde ele alınması gereken unsurlardır. Bunlar bazen egemen olan yönetim aklı tarafından soğurulup massedilebildikleri gibi, bazen o akli dönüşüme zorlayabilir veya sarsabilirler. Bu makalede Ambrosini'nin uyarısı bu sınırlar içinde ele alınacaktır. Böylece insanıyetperverlik devlet politikalarına ve özel iş birliklerinin çıkarlarına indirgenmek yerine, bunlara karşı mücadeleleri ve tepkileri de içeren bir mücadele alanı olarak değerlendirilecektir.

Foucault'nun kuramına ve Foucaultcu yaklaşımlara yöneltilen bir diğer eleştiri Mbembe'den (2003) gelir. Ona göre Foucault'nun "yönetsellik" kavramı, yani yönetme tekniklerinin modernleşmesi sürecine yönelik analizleri mutlaka dekolonyal bir eleştiriden geçirilmelidir. Büyük ölçüde Orta Avrupa tarihine odaklanan Foucault'ya göre moderniteyi karakterize eden, egemenliğin nekropolitik anlayışının (gücün şiddet olarak kullanıldığı) yerini biyopolitik nüfus yönetimine bırakmasıdır. Dolayısıyla Mbembe'ye göre Foucault gücün şiddet olarak kullanıldığı iktidar biçimi olan hakimiyet ile iktidarı veya biyoiktidarı fazlasıyla karşıtlık içinde kurduğundan şiddet içeren modern boyun eğdirme biçimlerini anlamak ve açıklamak için yetersizdir. Tüm bu nedenlerle liberal demokrasilerde nekropolitik tekniklerin devamlılığını ve batı kapitalizminin gelişimini mümkün kılan önkoşul olarak sömürcülüğün merkezi rolünü göz ardı etmektedir. Sanayi Devrimi, beraberinde getirdiği insan hakları, özgürlük, eşitlik adalet gibi siyasi ve felsefi kavramlara rağmen sömürgeci emperyalizmden ve onun ırk ve iktidar teknolojilerinden ayrı düşünülemez. Liberalizmin özünde, bir yandan şiddet ve egemenliğin iç içeliği, diğer yandan mülkiyetin serbest dolaşımı ile öznelerin siyasi özgürlüğü arasındaki gerilim yatar<sup>2</sup>.

Mbembe basitçe Foucault'nun biyoiktidar veya biyopolitika kuramına bir ek mi önermektedir? Foucault'nun kuramıyla ilgili olarak, "yaşam, ölüm ve bedene (özellikle yaralı veya katledilmiş bedene) ne tür bir yer verir? Bunlar iktidar düzenine nasıl yazılır?" (Mbembe, 2003, s. 12) diye soran Mbembe'ye göre "nekropolitika", yaşam ve ölümün her ikisinin de (sanki eşdeğer bir ilişki içindeymiş gibi) iktidarın yapılandırıcı araçları olduğunu göstermenin ötesinde, kimin yaşayacağı ve kimin ölmesi gerektiği konusundaki asimetrik koşullanmayı da sorgular. Bu temelde Mbembe'nin Foucault'nun sorunsallarını dışarıda bırakmadan Foucault'nun iktidar ve özne kuramını yeniden yapılandırmaya giriştiğini söylememiz mümkündür. Mbembe'ye göre ölüm ve yaşam eşit bir çift değildir. Esasen ölüm ve ölümü mümkün kılmak (*making death*) yaşamı yapılandıran olgulardır. Nekropolitika, bazı bedenlerin yaşaması ve (yeniden) üremesi için, diğerlerinin sistematik olarak ölümle işaretlendiğini ortaya çıkarır ve "üretken" ve "yasal" olarak kabul edilen özneler ile "gayri meşru" veya "yasadışı" olarak damgalanan özneler arasında sürekli değişen sınırı kurar" (Quinan ve Thiele, 2020, s. 3). Foucault'nun nüfusun yönetimi olarak tanımladığı iktidar sanatı açısından nüfusun homojen olmadığı ve esasen belirli topraklar ve coğrafyalarda her zaman gözden çıkarılabilecek bir kesimin olabildiği de unutulmamalıdır. Nekropolitika Judith Butler'ın (2004) sözleriyle, "zaten tam olarak yaşamayanlara, yani yaşam ve ölüm arasında askıda kalanlara yönelik şiddet" temelinde değerlendirilebilir (s. 36). Foucault'nun çalışmaları,

örneğin *Disiplin ve Ceza* ile *Cinselliğin Tarihi* birlikte düşünüldüğünde, kuramının esasen iki yörüngeye sahip olduğu ve bu yörüngeleri birlikte ele aldığı sonucuna varmak mümkündür. İlkinde Foucault belirli grupların toplumdan arındırılması ve hapisaneye kapatılmasından, ikincisinde ise nüfusun “iyi yaşam” fikrine dayanan biyopolitikadan bahseder. Hatta *Cinselliğin Tarihi*’nde “Nazizm, şüphesiz, kan [biyo-iktidar] fantezileri ile disiplin gücünün paroksizminin en kurnaz ve en naif birleşimidir” (Foucault 1976/1990, s. 49) diyen Foucault’nun da nekropolitika ile biyopolitika arasındaki ortaklığa işaret ettiği görülür. Esasen Nazizm belirli bir kesimin iyi yaşamı adına bir grubun ölümünün hedef alındığı bir ideoloji olduğu ölçüde bu birleşimden söz etmemek zor görünmektedir.

Bugün Kuzey ülkelerinin iktidarı, bir yandan yeni savaşlar, emperyal pratikler ve otoriter rejimlerden, diğer yandan ise Avrupa kıyılarına ulaşan göçmenler ve mültecilere karşı sergilenen kayıtsızlık ile bu kayıtsızlığı besleyerek, onların ölümlerine izin verme gücünden kaynaklanmaktadır. Bu ölümcül dinamik, dünyayı ve dünyadaki kimliğimizi ve dolayısıyla yardımseverliği ve yardım pratiklerini de etkilemekte ve dönüştürmektedir. Şimdi, Foucault’nun müdahalesinden ve biyopolitik olarak bilinen bir yönetim biçiminin ortaya çıkmasından birkaç on yıl sonra, dünya çapında çoğu insanın güvencesiz yaşam koşullarına itildiği, milyonlarca mültecinin özellikle Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri sınırlarını geçmeye çalıştığı ve yıkım teknolojilerinin sadece daha yaygın hale geldiği (Mbembe, 2003, s. 34), faşizmin yeniden canlandığı, yeni emperyalist ve yeni sömürgeci güçlerin bölgesel hegemonya arayışlarının palazlandığı, ölümün ve öldürmenin uzun sürelere yayılan savaşlardan sosyal ölüme terk etmenin farklı biçimlerine kadar uzanan çok çeşidinin aynı anda yaşandığı bir çağda, insaniyetperverliğin günümüzde geçirdiği dönüşüme dair analizlerimizde nekropolitik dinamikleri ve teknolojileri hesaba katmamız zorunlu görünmektedir.

### “Yeni İnsaniyetperverliğin” Ortaya Çıkışı ve Temel Aksları

Yukarıda da ifade edildiği gibi tarihsel olarak belirli insaniyetperverlik biçimleri, bir grup veya yapı tarafından üretilen homojen olgular olmayıp, mevcut aktörlerin niyetlerinin ötesinde, aralarındaki etkileşimlerden ortaya çıkan esnek ve devingen ilişkiselliklere veya belirli bir yönetimselliğe tekabül eder. İnsaniyetperverliği “heterojen uygulamalar bütünü” (Foucault, 1994’ten akt. Caborn, 2007, s. 113) veya yönetimsel bir düzenek olarak ele aldığımızda, onu tarihsel bağlamı içinde irdelemek mümkün hale gelir. Çünkü bu tanım, insaniyetperverliğin farklı toplumsal güçlerle ve diğer yönetimselliklerle etkileşim halinde sürekli devinen ve iktidar mücadelelerinin tarihsel kavşaklarından geçerek değişime uğrayan bir yönetimsellik olduğunu ima eder.

Dünya tarihi boyunca şefkate veya merhamete dayalı eylemleri teşvik eden dini, felsefi, spiritüel inanışlara rastlanmaktadır. Şefkat ile insaniyetperverliği eşitlediğimizde tarihte bu tür hayırseverliklere örnek olabilecek pek çok eylem ve oluşuma rastlamak mümkün hale gelir. Barnett’e (2011) göre “insaniyetperverlik tarihini, bireylerin kendi eylemlerini ve başkalarının eylemlerini tanımlamak için bu kavramı kullanmaya başladıkları dönemle sınırlamaya karar verirsek, insaniyetperverlik tarihi yaklaşık iki asır öncesine dayanır” (s. 19). Yani on dokuzuncu yüzyıl dönümünde başlar ve Aydınlanmacı fikirlerle birlikte gelişme göstererek günümüze kadar devam eder. Elbette bu tarih, önceki hayırseverlik, şefkat ve filantropi biçimleriyle soy ağacı

açısından bir süreklilik içindedir. Esasen daha önceki dönemlerde görülen yardım faaliyetlerini insaniyetperverlik kavramını temel alan faaliyetlerden nasıl ayırtabiliriz sorusu, bu tarihsel saptamayı yapabilmemiz için önemlidir. Barnett'e göre insaniyetperverlik birinin veya bir kurumun görevini tanımlayan sınırların ötesine geçerek gerçekleştirilen merhamettir. Görev tanımının sınırlarını aşma özelliği onu dini hayırseverlikten ayıran üç özelliğinden biridir. Bir anne çocuğuna insaniyet duygularıyla yaklaşmaz, çünkü o çocuğuna karşı sorumluluk taşıyan biri olarak görevini gerçekleştirir. Yani insaniyetperverlik, görev sınırlarının ötesine geçmeyi gerektirir. Ancak insaniyetperverliği görevden ayırmak için, kimin kime karşı, ne tür görevleri olduğu türünden soruları yanıtlayabilmemiz gerekir. Başka bir deyişle, insaniyetperverliğin temel özelliği uzak yabancılara veya ötekine yardım etmektir. Bu da bizi, insaniyetperverliğin "bizden daha büyük bir şeyin var olduğu" varsayımına dayanan özelliğine, yani insanlık kavramına götürür ki Barnett'e (2011) göre bu onun diğer tanımlayıcı niteliğidir (s. 20). İkinci olarak modern insaniyetperverlik "insanlık" kavramıyla ilişki içinde kurulan seküler bir aşkınlık içerir. İnsaniyetperverliğin ortaya çıkışı sekülerleşme serüveni içinde otoritenin seküler eyleycilere kaymasıyla ilişkili olsa da insaniyetperverlikle hayırseverlik arasındaki ilişki tamamen yok olmaz, çünkü dini ve seküler evrenselcilik biçimleri, insaniyetperverliğin farklı versiyonları olarak el ele giderken, insaniyetperverlik küresel olarak ortak bir ruh yaratmaya devam eder. Son olarak insaniyetperverlik ve insani yardım modern ve aydınlanmacı bir fikirdir ve esasen toplumsal gelişmeye mühendislik edilebileceği ve koşulların iyileştirilebileceği fikrine dayanmaktadır. İşte tam bu noktada insaniyetperverlik modern biyoiktidar ve yönetimsellik ile ilişkilendirilir. Dolayısıyla insaniyetperverlik insanlık için insani krizlere gereken acil müdahalelerin yapılması ve risk altındaki nüfusların yaşamına sahip çıkılmasına dair pratikler ve kurumları içeren bir yönetimsellik ve bir biyopolitika alanı olagelmıştır.

Bütün bunların yanı sıra insaniyetperverliğin sömürgecilik ve emperyalizmin hâkim olduğu bir dönemde geliştiğini göz ardı etmemek gerekir (Barnett, 2011). Plowright (2024), insani yardımı imparatorluğun panzehri, hatta onun kötülüklerini tedavi eden ahlaki bir merhem olarak hayal etmenin uygun olabileceğini, bununla birlikte imparatorluğun ve insani yardımın tarihsel olarak simbiyotik bir ilişki içinde olduğunu belirtir. Plowright, Avrupa imparatorluklarının dış ülkeleri fethetmek ve onlara kendi yönetimlerini dayatmak için nasıl insani gerekçeler kullandığını çeşitli örneklerle ortaya koyar. Örneğin açlık ve gıda güvensizliğini gidermek imparatorluğun genişlemesinin gerekçesi olmuş ve imparatorluğun fetih suçlarını gizlemek için ahlaki bir maske işlevi görmüştür. Bütün bunlar insanlık tarihinin birikimi olarak ve bugün de ihtiyaç halinde kullanılan teknolojiler olarak düşünülebilirler.

İki yüzyıl öncesine kadar hayırseverlik muktedir ve ayrıcalıklı olanların bireysel vicdanlarına ve merhametlerine bağlıyken, son iki yüzyıldır bu tür faaliyetler olağanüstü kurumsallaşmış ve Foucaultcu anlamda bir yönetim sorunu olarak formüle edilmeye başlanmıştır. Bu kurumsallaşmanın niteliği tarihsel olarak değişim gösterir (Barnett, 2011). Örneğin on dokuzuncu yüzyılın *Laissez-faire* yaklaşımının etkisi sonucunda insani yardımlar veya insaniyetperverlik daha çok piyasalar üzerinden organize edilirken, erken yirminci yüzyıl itibarıyla devletin rolündeki artışa paralel olarak, devletler de bu alanda sorumluluk almaya başlarlar. Refah

devletinin ortaya çıkışıyla Batılı devletler savunmasız ihtiyaç sahibi nüfuslara yardımlar düzenleme konusunda istekli olmuşlardır. Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren insani yardımlar büyük oranda kurumsal ve rasyonel olarak küresel ölçekte yürütülen girişimlere dönüşürler. Barnett'in de belirttiği gibi Marx'ın *Komünist Manifesto*'da üst yapı kurumları arasında zikrettiği hayırseverlik veya yardımseverlik kurumları üretim ve güvenlik güçleri gibi farklı güçlerle de ilişki içinde dönüşürken, insanların başkasına yardım etmelerine dair motivasyonları ve kimin yardımı hak ettiğine dair söylemleri içeren merhamet güçleri de değişim gösterir.

1960'larda insani yardım örgütleri, sömürge karşıtı hareketlerin ve sol grupların radikalizminden güç alarak devletten bağımsız biçimde STK'laşmış, 1970'lerde ise uluslararası sahnede görünür hâle gelmiştir. Duffield'e (2019) göre bu yeni, sınır tanımayan, düzen karşıtı insani yardım hareketinin radikalizmi, Soğuk Savaş döneminin egemenlik geleneklerine karşı siyasi meydan okumasından gelir. Dönemin insani yardım hareketi, sahada bulunarak egemen gücü hesap vermeye zorlamayı, onun aşırılıklarına tanıklık etmeyi ve kurbanlarıyla yüz yüze insani dayanışma içinde olmayı amaçlar. Fransa örneğinde Ticktin, MSF'nin<sup>3</sup> kuruluşunda kilit rol oynayan doktor ya da tıp öğrencilerinin hepsinin Maoist ya da Komünist Parti üyesi olan 68'liler olduğunu belirtir. Aynı derecede radikal bir grup gazeteciyle bir araya gelen bu devrimci doktorlar, 1971 yılında MSF'yi kurarlar. Ancak 1970'lerin sonunda yükselmekte olan Yeni Sağ hareketlerin ve neoliberalizmin etkisi altında bu radikalizm yavaş yavaş törpülenir. Ticktin'in de belirttiği gibi bu solcu doktorları insan hakları aktivizmine yönelten esasen antikapitalist ve antiemperyalist devrimci sol politikalara dönük yaşadıkları hayal kırıklıklarıdır. Ticktin'e göre başlangıçta eşitlik ve dayanışmaya dayalı evrensel bir insanlık inancıyla hareket eden MSF, kısa sürede bir anti-siyaset ahlakını temel almaya başlar. Ticktin (2023) bu yeni ahlakın ve hareketin neoliberal insaniyetperverliğin oluşumunun parçası olarak işlev gördüğünü vurgular (s. 305). Machiavellici tarzdaki siyaseti reddetmek üzere çıkılan bu yolda, kapitalizme ve emperyalizme karşı kazanılacak zaferler ve büyük değişimler yerine artık bireysel acıların azaltılmasına odaklanılacaktır. Böylece bireyi merkezine alan ve bireysel sorumlulukların altını çizen neoliberal aklın etkisiyle insaniyetperverlik de insanın içine düştüğü kriz koşullarının ardındaki yapısal sorunları göz ardı eder. Bu bütün güç odaklarına mesafeli davranma arzusundan doğan ve tarafsızlık ilkesine dayanan anti-siyaset etiği, insaniyetperverliğin 1970'lerin sonunda egemenliğini ilan eden neoliberal zihniyete teslim olmasıyla sonuçlanır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyet rejiminin dağılmasıyla beraber uluslararası güç dengeleri liberal demokrasiler lehine değişmiştir. Klasik sömürgeciliğin sonlandığı ve ulus devletlerin zayıfladığı bu dönemde, eski sömürge ve yarı-sömürge topraklarda özellikle etnik ve dini kimliklere dayanan iç çatışmalar ve gerilimler yükselir. Joanna Macrae ve Nicholas Leader'ın (2001) makalesinde de tartışıldığı gibi, soğuk savaşın sona ermesi, büyük güçlerin jeopolitik çevrelerden siyasi olarak çekilmesi ve başta Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler olmak üzere diğer kalkınma ve insani yardım aktörlerinin bu güçlerin söz konusu coğrafyadaki yeni ideolojik ve politik temsilcileri olarak yerlerini almaları söz konusu olur (ss. 290-307). Bu da siyaset, kalkınma ve insani yardım arasındaki sınırların bulanıklaşmasına yol açar. Savaşların veya otoriter hükümetlerin yarattığı

tahribatı gidermek için insan haklarının ihlal edildiği bölgelere giren liberal yardım güçleri esasen Batı devletlerinin ve hükümetlerinin dolaylı temsilcileri gibidirler.

Kaldor'a (2007) göre, “eski” savaşıardan (burada kastedilen özellikle I. ve II. Dünya Savaşları’dır) farklı olan yeni savaşlar, iç savaş veya devlet içi savaş niteliğinde olup, neoliberal küreselleşmeye maruz kalarak zayıflamış otoriter devletlerde patlak verme eğilimindedir (Malantowicz, 2013, s. 52). Devletin altında yer alan veya ulusötesi işleyen organize şiddet ve şiddet grupları yeni duruma uyum sağlamış ve küreselleşmenin sunduğu fırsatlar sayesinde kendi kendine yeter hale gelmiş ve artık kendi devletin desteğine ihtiyaç duymamaya başlamıştır. Eski savaşlardan farklı olarak uzun sürelerle yayılan ve doğrudan sivilleri ve sivil hayatı hedef alan yeni savaşlar, küresel güç çekişmelerinin alanı olan ve dengelerin her an değişebileceği ve toplumsal, ekonomik ve siyasal istikrarsızlığın yoğun olduğu hassas bölgelerin ortaya çıkmasına neden olur. Duffield (2001; 2007), günümüzün iç, bölgesel ve ağ bağlantılı yeni savaşların şiddetinin, liberal dünya düzenine meydan okuyan yeni bir güvenlik tehdidine nasıl dönüştüğünü çok iyi deşifre eder. Duffield, Macrae ve Devon Curtis’in (2001) de belirttiği gibi Soğuk Savaş’ın sona ermesinden bu yana güvenlik meselesi farklı tanımlanmaktadır. Buna paralel olarak insaniyetperverlik de dönüşüme uğrar. Bu durum devletten çok uluslararası güçlerle ilişki içindeki devlet içi grupların etkili olmaya başladığı devamlılık gösteren savaşlar, çatışma ve savaş bölgelerinin başka anlamlarda da güvenlik sorunu olarak formüle edilebilmesini meşrulaştırır. Böylece “az gelişmişlik” bir güvenlik sorunu olarak ele alınmaya, insani yardım faaliyetleri ve bunları yürüten kuruluşlar da bu “düzensizlik” alanlarına “düzen” getirmek için geliştirilen yönetim ve güvenlik stratejilerinin temel bileşenleri arasında ifade edilmeye başlanır (Duffield 2001; Macrae ve Leader 2001).

Bu noktada Foucault’nun yukarıda ele alınan yönetimsellik kuramından hareketle, insaniyetperverliğin Soğuk Savaş sonrası dönüşümüne ve yeni insaniyetperverliğin analizi için üç temel dinamiğe dikkat çekilebilir. Bunlar insani yardımın öznelere dair söylemler veya hakikat rejimleri, bu nüfusun iyi yaşamı için kullanılan teknolojiler ve insani yardımın mekânsal boyutudur. Yukarıda bahsedilen sürecin sonunda insani yardımın kapsamı genişler ve insani yardımın gerekçesi artık ölümleri durdurmanın, işkence gibi risklerden insanları acilen kurtarmanın ötesinde, liberal demokrasi güçleri olarak çatışma bölgelerine düzen getirmek üzere kalkınma ve barış sürecinin inşası gibi hedefleri içermeye başlar. Dolayısıyla bu çok daha kapsamlı insani yardım rejiminin hedef kitesinden, yani öznelere talepleri artar ve bu taleplere uygun davranmaları beklentisi de önem kazanır. Böylece yardım faaliyetleri ve yeni insaniyetperverlik buna uygun psikolojik ve davranışsal müdahaleleri ve destekleri de içerecek şekilde genişlerken, kolonyal ötekiyle kurulan ilişkiyi güncelleyip daha rafine hale getiren söylemsel stratejiler ve pratiklere dair epistemik bir alan açılmış olur.<sup>4</sup> Yardım verilenler üzerindeki disiplin tekniklerini arttıran bu yeni insaniyetperverliğin gelişimini Reid (2010) insani yardımın biyopolitikleşmesi olarak tanımlar. Dolayısıyla insani yardım bağlamında örneğin feminist söylemi de araçsallaştırarak geliştirilen ve girişimci kadınlar yaratmayı hedefleyen söylemlerden tutun da toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının bölgede yaygınlaştırılmasına dönük çabalara kadar uzanan bir dizi faaliyet yeni insaniyetperverliğin parçası olur.

Barnett'in (2011; 2013) de belirttiği gibi insaniyetperverlik çerçevesinde uzun zamandır devam etmekte olan insani yardımlar, 1990'lara gelindiğinde kurumsallaşmış ve küreselleşmiştir. Bu uzamsal dönüşüm onun örgütlenme biçimiyle doğrudan ilişkilidir. Bir yandan yardım faaliyetlerinin bireylerden ve devletlerden kurumlara ve özellikle de STK'lara devri hız kazanırken, diğer yandan hükümetler yürütücü olmaktan çıkıp ana donörler olarak devreye girmeye başlarlar. Kriz bölgelerindeki asıl temsilciler olan yardım kuruluşları hükümetlere hesap vermek, risk analizleri içeren raporlar sunmak ve birçok aktörün katıldığı toplantılar ışığında interaktif biçimde ve ağlar üzerinden hareket etmekle yükümlü hale gelirler. Burada hükümetler dışında tüzel kurumlar ve şirketlerin de devreye girmesi zaman içinde daha da etkili ve görünür olurlar.

Yeni insaniyetperverliğin bu uzamsal genişlemesinin mekânsal dinamiklerle iç içe geçtiğini belirtmek gerekir. Onun uzamsal/mekânsal stratejilerinden biri küreselleşme ise diğeri "yerindelik" ilkesiyle ilişkilidir. Yeni veya neoliberal insaniyetperverliğin öznesinin bireyselleşmesi dışında, yardım faaliyetlerinin kimleri hedeflediği sorusuna verilecek yanıt da bu yerindelik ilkesine bağlı olarak değişime uğrar. Yeni insaniyetperverlik biçiminin yeni öznesi, iki dünya savaşı boyunca ve Soğuk Savaş yıllarında olduğu gibi ülkesindeki savaş ve devlet zulmünden kaçarak Batı ülkelerine sığınmış mültecilerden çok yeni savaşların yaşandığı bölgelerde veya devletlerinin zulmüne uğrayan veya devletlerin yetersiz kaldığı coğrafyalarda doğal afet, açlık, kuraklık, savaş gibi çeşitli riskler altında yaşayan bölge insanlarıdır. Dolayısıyla bu uzaktaki ötekine yardımlar artık yerinde verilecek ve acil yardımlar dışında ve onların ötesinde kalkınma temelli olacaktır. Yeni insaniyetperverlik artık kırılgan nüfusu yerinde desteklemek ve korumak için geliştirilen yeni bir müdahalecilik tarzına işaret eder (Piotukh, 2015, s. 55). Yani savaştan veya doğal afetlerden zarar görmüş veya görme riski taşıyan nüfusları riskin mevcut olduğu topraklarda veya risk bölgesinde rehabilite etmek ve güçlendirmek amacıyla çok sayıda yardım kuruluşlarını ve personeli barındıran bir insani yardım sektörü artık bizzat bölgede faaliyet gösterir. Bu uzamsal ve mekânsal dönüşümler yardımların risk (çatışma veya afet) bölgesinde sağlandığı "kampların" kurulmasını da beraberinde getirir. Bu da uzamsal/mekânsal değişimin bir diğer önemli boyutudur. Gerçekten de bunların nereye (örneğin kente mi kira mı, içeriye mi dışarıya mı veya sınıra mı) kurulacağı gibi konular önemli bir tartışma konusu olur.<sup>5</sup> Dolayısıyla, insani yardımların hem ulusötesi biçimlenmesi hem de savaş bölgelerinde sektörleşmesi ve insani yardımların düzensizlik ve çatışma bölgelerinde üstler veya kamplarda yürütülmesi yeni insani yardım rejimine ve ekonomisine dair olgulardır. Bölgede çalışan birçok profesyonelin çalışma hayatını bu yeni koşullara göre düzenlemesi gerekir. Ayrıca yukarıda da belirttiğim gibi insani yardım faaliyetleri ve müdahaleleri donör hükümetler, sermayedarlar ve yardım kuruluşları arasında siyasi olduğu kadar ekonomik bir ilişkinin gelişimine neden olur. Dolayısıyla yeni insaniyetperverlik önemli bir mekânsal kayma ile yeniden ve daha katmanlı bir biçimde kurumsallaşır, küreselleşir ve sektörleşir. Bu yeni insaniyetperverlik esasen Küresel Kuzey ülkelerinde yaygınlaşmakta olan göç ve nüfus politikalarına da uygun bir modeldir çünkü yardım faaliyetleri krizden etkilenen güvencesiz nüfusların bölgede kalmasını, bu coğrafyalarda istenen düzenin, görelî istikrarın ve güvenliğin kalkınma yoluyla tesis edilmesini hedeflerler.

Güvenlikçi bir söylemin parçası olarak kalkınma ve yardım, Batı birlikleri tarafından yürütülen askeri müdahalelerin meşrulaştırılmasında da etkili olur. Böylece çelişen rasyonelleri (örneğin askeri, ekonomik, insani) birleştiren yeni bir yönetimsellik anlayışı temelinde acil insani yardım pratikleri askeri stratejilerle ve güçlerle iç içe geçer. Afganistan'da 2000'lerin başında ortaya çıkan savaş üzerine çalışan Mohammed Haneef Atmar (2001), buradaki durumun insani yardım faaliyetleri ile siyasetin birbirine yaklaşmasının önemli bir örneği olduğunu belirtir. Afganistan'da askeri faaliyetlerin yanı sıra koordineli olarak yürütülen insani yardım faaliyetlerinin varlığı, siyasetin insani yardım alanına ne kadar girdiğini çok net göstermektedir. Ayrıca bölgede yardım ekibine olan ihtiyacın bir kısmını askeri birlikler karşılar. Demokrasi ve barışı getirmek, savaş ve onun yıkıcı etkileriyle mücadele etmek için gerekli olduğu iddiasıyla bölgeye giren bu iki güç, yani askeri ve insani güçler zamanla birleşirler ve birlikte işlemeye başlarlar. Ortaya çıkan bu tuhaf amalgam veya hibrit yönetimsellik literatürde “askeri-insaniyetperverlik kompleksi” veya “insani yardım savaşı” gibi oksimoron kavramların ortaya çıkmasına sebep olur.

Yukarıda da belirttiğim gibi neoliberalizme uygun biçimde, risk altındakilerin hayatlarını kurtarma ve yeniden kurma konusundaki sorumluluk giderek daha fazla üçüncü aktörlere ve profesyonel kuruluşlara kayarken, hükümetler donörler ve dolayısıyla denetçiler olarak önemli bir rol üstlenirler. Ancak insani yardım aktörleri yardım faaliyetlerini yerine getirmek için gereken maddi kaynaklara ve fonlara kendi çabalarıyla ulaşmak zorundadırlar. Dolayısıyla bu kuruluşlar fonlara ulaşmak için gerekli tanıtımları yapmak ve yayılma kapasitelerini artırmak için yeni örgütsel stratejiler icat etmek üzere çeşitli yönetsel faaliyetler içine girerler. Bu şekilde neoliberalizm tarafından fethedilen bu yeni insaniyetperverlik, örgütsel uygulamaların profesyonelleştirilmesi, kodifikasyonu, dijitalleştirilmesi ve yasallaştırılması yoluyla insani yardım faaliyetlerinin rasyonelleştirilmesinin, teknokratlaşmasının ve uzmanlaşmasının da bir ifadesidir (Duffield, 2019). Sivil toplum kuruluşları konusunda çalışan birçok akademisyenin, neoliberal dönemde, Batı'nın neoliberal düzenine gömülü olan sivil toplum kuruluşlarının, devletlerin ve şirketlerin “alt taşeronlarına” dönüştüğünü savunması tesadüf değildir (Bebbington 2005; Halliday 2001; Jaeger 2007; Roberts ve ark., 2005). STK'laşmanın piyasalaşma ile iç içe geçtiği bir dönemde insani yardım kuruluşları da bu gelişmeden paylarına düşeni alırlar.

Dolayısıyla bütün bunlar sonucunda, neoliberalizmin hegemonyası altında gelişme gösteren yeni insaniyetperverlik çerçevesinde hareket eden insani yardım kuruluşları istemeden aynı amaca hizmet eder hale gelirler: güvencesiz ve artık (istenmeyen, fazlalık) nüfusları rehabilite etmek ve riskli bölgelere düzen ve istikrar getirmek. Bu amaçla barış ve kalkınma gibi projeler de araçsallaştırılır. Duffield (2019) bu dönemde yardımların aynı zamanda kapitalizmin genişleme ihtiyacına cevap verdiğini, 1980'lerde STK'ların öncülüğünde gerçekleşen yardım akımının ve bilgi işlem devriminin hızlandırıcı etkisiyle geç kapitalizmin küresel güneyin genişleyen ve büyüyen gayri resmi ekonomilerini bünyesine katmayı başardığını belirtir (s. 18). Duffield, Macrae ve Curtis (2001) de, insani yardımın her zaman son derece politik bir faaliyet olduğunu, ancak insani yardım ile siyaset arasındaki ilişkinin Soğuk Savaş sonrası dönemde değiştiğini vurgularlar ve insani yardım faaliyetlerinin giderek daha fazla çatışmaları dönüştürmek, şiddeti azaltmak ve liberal kalkınmanın zeminini hazırlamak için Batılı

hükümetlerin stratejilerinin ayrılmaz bir parçası haline geldiğini savunurlar. “Yeni insaniyetperverlik” olarak adlandırılan ve insani yardımın bu değişen rolünü ifade eden bu yönetsellik, özellikle Soğuk Savaş sonrasında yaşanan çatışmalara ve krizlere uluslararası toplumun verdiği tepkiyi karakterize etmektedir. Dolayısıyla yeni insaniyetperverlik, MSF örneğinde olduğu gibi, 1980’lerde anti-politik bir etiği savunan aktörlerin umut ettiğinin aksine, siyasetle çok daha derin ve etik boyutu oldukça sorunlu bir ilişki içinde şekillenmiştir.

### **Nekropolitikanın İnsaniyetperverlik Üzerindeki Etkisi**

1990’ların sonu ve 2000’lerin başında komünizm sonrası Doğu Avrupa ülkelerinde demokratik kurumların konsolidasyonu durmuş, hatta önemli ölçüde tersine dönmüştür (Freedom House, 2018); aynı dönemde, uluslararası hegemonik güçlere meydan okuyan İslamcı yönetimlerin ve radikal İslamcı hareketlerin boy verdiği Ortadoğu ise, bu güçlerin hegemonya arayışlarına ve yeni emperyalist müdahalelere sahne olmaya devam etmiştir. 11 Eylül 2001’de New York’taki Dünya Ticaret Merkezi’nin ikiz kulelerine yapılan saldırı, dünyanın girmekte olduğu bu yeni yönelimin miladı olarak görülse de, otoriterleşmenin ve radikal sağ partilerin güçlenerek siyasetin istisnası olmaktan çıkıp norm haline gelmesi bir süre sonra gerçekleşmiştir. Demokrasiyi Ortadoğu’ya taşımak ve silahlanmayı durdurmak gerekçesiyle 2003 yılında Amerikan birliklerinin önce Irak’a, daha sonra Afganistan’a askeri müdahalesiyle başlayan hegemonya mücadelesi ve Suriye’de ortaya çıkan savaş, Rusya’nın da devreye girmesine sebep olunca yeni bir aşamaya ulaşır. Askeri yardımlar ve müdahaleler için artık liberal demokrasinin güvence altına alınması, insani yardımlar ve kalkınma gibi gerekçelerden çok, ekonomik ve siyasi çıkarların maksimize edilmesi hedefiyle geliştirilmiş stratejiler görünürlük kazanmaya başlar. Bu süreç neo-kolonyalizm (Tegegne, 2024), geç emperyalizm (Foster, 2019), neo-emperyalizm (Enfu ve Baolin, 2025), yeni emperyalizm (Harvey, 2003), geç kapitalizm (Duffield, 2019) gibi farklı ifadelerle tanımlanmaktadır.

Bu yeni kolonileşme ve/veya yeni emperyalizm süreci özellikle Ortadoğu ve Afrika’da yayılan çatışmaları, savaşları ve çözüm süreçlerini içine alarak ilerlerken, insani krizler ve göçler kitlesel boyut kazanır. Kısaca evrensel olduğuna inanılan liberal demokrasilerin 1980’lerdeki krizine tepki olarak hegemonikleşen neoliberalizmin hükmü altında liberal demokrasilerin içleri boşaldıkça, siyasi otoriterleşme önce bu coğrafyalarda ve Doğu Avrupa’da, daha sonra da Bumerang etkisiyle Avrupa ve ABD gibi liberal demokrasinin kalesi olduğu düşünülen coğrafyalarda güç kazanır. Bu bağlamda Aimé Césaire’in bumerang etkisi teorisini hatırlamak önemlidir<sup>6</sup>. “Sömürgecilik Üzerine Söylem” adlı makalesinde Césaire, sömürgecilik uygulamalarının Nazizm, faşizm ve soykırım şeklinde metropole geri döndüğünü savunur (Césaire 2000’den akt. Jokic, 2025)<sup>7</sup>. Bugün de küresel güç ve hegemonya adına müdahil olunan savaşlar, bu savaşların aktörleri olan coğrafyalarda savaş yanlısı, militarist, ulusalcı, yabancı düşmanı, faşist ve radikal sağ fikirlerin ve yönetimlerin güçlenmesine hizmet etmektedir. Neoliberal iktidar yapısına içkin olan güvenlik paradigmasını Türkiye örneği üzerinden ortaya koymaya çalışan Zeynep Gambetti (2009), hukuk devleti ve devlet-sivil toplum ayrımı gibi temel kategorileri muğlaklaştıran bir yönetim mantığı olarak tanımladığı neoliberalizmin, farklı baskı ve şiddet mekanizmaları doğurduğunu ve şiddetle iç içe geçen bir tarihi olduğunu ortaya koyar. Neoliberalizmin ikircikli bir biçimde ilişki kurduğu ve sürekli tasfiye etme eğiliminde olduğu şey liberalizmden ziyade geniş anlamıyla

siyasettir. Siyasetin tasfiyesi şiddetsiz başarılamaz ve şiddetin farklı ve siyasal biçimlerde kullanımına da zemin oluşturur. Böylece insanlık tarihinin çok da tozlanmamış raflarına kaldırıldığı veya defnedildiği zannedilen faşist ideolojiler ve pratikler bu defa sadece neoliberalizmin içkin sınırları içinde değil, liberalizmin kırıntılarını silip süpürecek derecede güçlü bir biçimde siyasetin merkezine taşınırlar ve her siyasal canlanış emaresine ve ihtimaline karşı şiddetle yanıt vermek üzere hayatımıza sirayet ederler (Gambetti, 2009).

Elbette bütün bunlar Küresel Kuzey’de derinleşen ekonomik kriz ile iç içe geçerek etkili olmuşlardır. 2008’de belirginleşen ekonomik krizin de gösterdiği gibi neoliberal ekonomik büyümenin sınırlarına gelinmiştir. Neoliberal yönetim aklıyla hareket eden aktörler, kadük edilmiş liberal ilkeleri orasından burasından didikleyerek veya etrafından dolaşarak neoliberalizmin krizine çözüm geliştirirlerken, liberalizme herhangi bir düzeyde ve biçimde sadık kalma konusunda açık bir isteksizlik gösteren aktörler giderek güçlenir ve öne çıkarlar. Duffield’in (2019) geç kapitalizm olarak tanımladığı bu dönemde, kriz, siyasi ve ekonomik güçleri sömürgeleştirilecek meta, beden ve kaynak arayışına çok daha güçlü bir biçimde iter. Ekonomik ve siyasal krizlerin ve uluslararası güçler arasındaki rekabetin derinleşmesinin yarattığı güvensizlik ortamında ise radikal sağ partilere ve otoriter-faşist fikirlere yönelik toplumsal ilgi daha da artar. Brexit’e ve Trump’ın iki kez seçilmesine kadar uzanan birçok gelişme bu sürecin parçalarıdır. Bu tür yönetimler, devleti merkezileştirmenin ötesinde, neoliberalizmin etkisiyle zayıflatılmış ve içi boşaltılmış siyasal alanı kontrol altına almak; tüm devlet aygıtlarını ve hukuku muhalefeti susturmak için araçsallaştırmaktan çekinmezler. Muhtelif Avrupa ülkelerindeki siyaset izlendiğinde radikal sağın özellikle 1980’lerden beri parlamenter siyasette nasıl bir güç kazandığını ve 1990’lardan bu yana da her düzey seçimde başarısını artırdığını görmek mümkündür (Aktas, 2024). Günümüzde ana akım siyasetin normalleşmiş parçaları haline gelmiş olan bu radikal sağ partilerin radikal ve faşist hareketlerle rezonans içinde olmaları dikkat çekicidir.

Neoliberal yönetimler bölgedeki savaşlara köklü çözümler getirmek yerine, onları uluslararası hegemonik güçler lehine bir süre için yönetilebilir kılmış ve sermayenin önemli bir bölümünü silah sektöründen ve krizlerden beslenir hale getirmişlerdir. Bu noktada üzerine düşünülmesi gereken iki olgudan biri demokrasi adına savunulan askeri müdahalelerin getireceği siyasi sonuçlardır. Gerçekten de Küresel Kuzey kendisini müdahil olduğu savaşlardan soyutlamaya, onları neoliberal teknikler ve söylemlerle uzaktan kendi lehine yönetmeye ne kadar çalışırsa çalışsın, tıpkı sömürgeleştirme sürecinde olduğu gibi bunların yarattığı bumerang etkisinden kurtulamaz ve küresel liberal yönetimselliğin çeperinde tuttuğunu zannettiği siyasal düzensizlik, şiddet ve otoriterlik zamanla bu coğrafyalarda gelişme gösterir.

Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle beraber ortaya çıkan yeni savaşların sonuçları bakımından üzerinde durulması gereken bir diğer konu ise savaşların yıkıcı demografik ve sosyal etkileridir. Yeni savaşların yukarıda belirtilen yıkıcı nitelikleri Suriye Savaşı’nda daha da belirginlik kazanır. Suriye’deki savaşın göçe zorladığı nüfus o kadar yoğundur ki 2015’te bir mülteci krizine neden olur. 2015’te yaşanan “göç krizi”, daha doğru bir ifadeyle “mülteci kabul krizi” (Rea ve ark., 2019) ile ortaya çıkan insani kriz küresel mülteci rejiminin (Betts ve Collier, 2018) başarısızlığını gözler önüne serer. 1990’lardan bu yana göçlerin etkisiyle Avrupa ülkelerinin nüfusunda

yaşanan melezleşmenin, İslami terör tehdidini Avrupa'nın içine taşıdığı düşünülürken, mülteci akını ise daha çok bir güvenlik sorunu olarak ele alınmaktadır. 2000'lerin ilk on yılının sonlarına doğru ve özellikle 2015 yılında Suriye Savaşı'nın etkisiyle ortaya çıkan göç dalgasına ve yaşanan trajedilere uzun vadede radikal sağın güçlenmesi ve göç politikalarının sertleşmesi biçiminde tepki verildi.

Kısaca, 2000'ler boyunca Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde yayılarak süren savaşlar ve çatışmalar, Türkiye gibi komşu ülkelerde, Doğu Avrupa'da ve Latin Amerika'da yükselen otoriter yönelimler ile onların yıkıcı politikaları ve yarattıkları sürekli istikrarsızlık, küresel kuzeye doğru büyük ölçekli nüfus hareketlerini hızlandırmış ve bu göç dalgaları ise 2015'tekini takiben yeni insani krizleri beraberinde getirmiştir. Küresel Kuzey ülkelerinin, kendi sınırlarını geçen mültecilere ve düzensiz göçmenlere daha fazla kısıtlama getiren yeni sınır rejimleriyle ve göç politikalarıyla bu krizleri yönetmeye çalıştıkları açıktır. Bu elbette yukarıda da belirttiğim gibi yeni insaniyetperverlik veya neoliberal insaniyetperverlik ile rezonans içinde ilerleyen bir sürecin devamıdır. Yeni göç politikaları ve yasaları, yalnızca göçü caydırmayı değil, gelen mültecileri engellemeyi, geri dönüşe teşvik etmeyi ya da yardım fonlarına ihtiyaç duyan bağımlı ekonomilere sahip komşu ülkelerin omuzlarına yüklemeyi amaçlamaktadır (Slaven, Colombeau ve Badenhoop, 2021). Gerçekten de Suriye Savaşı'nın ardından göç akınının yol açtığı muazzam yükün büyük kısmını Ürdün, Lübnan ve Türkiye üstlenmiştir (Ostrand, 2015, s. 265). Küresel Kuzey ülkelerinin konuyla ilgili gerekli sorumluluğu üzerlerine almaması, Türkiye örneğinde olduğu gibi, sorunun bölgedeki otoriter rejimlerin bir manivela aracına dönüşmesine ve bölgeye akıtılan yardımların bu yönetimlerce talan edilmesine zemin oluşturmuştur (Sözer, 2020).

Bu ortak eğilimin dışında, göç yasaları ve politikalarının uygulanması bakımından Avrupa ülkeleri arasında bazı nüanslar da söz konusu olmuştur. Suriye krizine insani yardım sağlayan başlıca en büyük tek devlet olan Birleşik Krallık, en az sayıda Suriyeliye (yaklaşık 3.700) doğrudan koruma ve mültecilik hakkı sağlarken, Almanya 2014 yılı sonu itibarıyla yaklaşık 67.000 Suriyeliye koruma sağlamıştır (Ostrand, 2015, s. 266). Aynı göç akışı Fransa'ya ulaşmamış gibidir. Fransa daha çok kendi eski sömürgesi olan coğrafyalardan göç almış ve almaktadır. Alman hükümeti 2015'ten bu yana mülteci krizine ortak çözümler bulma eğilimindeyken (ancak bu aktivizmi diğer AB üye ülkeleri tarafından sıklıkla tek taraflı bir yaklaşım olarak yorumlanmıştır), Fransız hükümeti ülkede tekrarlanan terör saldırıları nedeniyle daha çok sorunun güvenlik boyutuna odaklanmıştır (Koenig, 2016, s. 2). Almanya'nın aksine Fransa'daki mültecilerin durumu örnek teşkil etmekten oldukça uzak olup, Fransa sığınma politikası nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından birçok kez kınanmıştır (Moscovenko, 2020). Almanya'nın BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin yeniden yerleştirme programına uygun hareket etme istekliliğinin aksine, Birleşik Krallık'ın art arda gelen muhafazakâr neoliberal hükümetleri hem AB projesiyle hem de BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin politikasıyla uyumsuzluklar göstermiş ve ülkenin BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin yeniden yerleştirme programına katılmasını engellemişlerdir. Böylece göçmenlere Birleşik Krallık'ta yeniden yerleştirilmelerini desteklemek ve mülteci statüsü sağlamak yerine, Suriye örneğinde olduğu gibi, komşu ülkelere insani yardımı sağlamaya dayanan bir politik stratejiyi tercih etmiştir<sup>8</sup>. Bu süreç, Birleşik Krallık'ın 31 Ocak 2020 tarihinde Avrupa

Birliği'nden ayrılmasıyla iç içe geçer. Öte yandan tepkilerindeki farklılıklara rağmen Almanya ve Fransa, 2016 Fransız-Alman Bakanlar Konseyi bağlamında, pan-Avrupa yaklaşımlarına uygun bazı ortak önlemler almaya yönelirler (Ostrand, 2015; Koenig, 2016, s. 3).

Sadece devletlerin tepkileri değil, bireylerin ve sivil toplum kuruluşlarının kendiliğinden tepkileri de ülkeden ülkeye ve dönemden döneme şekil ve yoğunluk bakımından farklılık göstermektedir (Ambrosini, 2022, s. 2). 2015 yazında, yüzbinlerce insanın savaş bölgelerinden kaçması ve mültecilerin önemli bir kısmının Avrupa sınırlarına ulaşmasıyla birlikte, “uzun göç yazı” (Hess ve ark., 2016) olarak adlandırılan dönemde, Alman hükümeti açıklık politikasını duyurur ve Alman halkı mülteciler ve yeniden yerleştirme politikası lehine harekete geçer<sup>9</sup>. Ancak bu olumlu kamuoyu ortamı uzun sürmez ve Paris'te İslamcı grupların saldırıları ile hava tamamen mültecilerin aleyhine döner. Sonunda, 18 Mart 2016'da Türkiye ile AB arasında, sığınmacıların Avrupa'ya kitlesel olarak gelmesini kesin olarak engelleyecek anlaşma imzalanır. Böylece, insanların kendiliğinden harekete geçmesiyle gelişen mülteci yanlısı toplumsal hareketler kısa zamanda sönümlenir ve yerini güçlü ulusötesi bağları ve devletle bağlantıları olan profesyonel destek örgütlerine ve aktivist ağlarına bırakır (Rea ve ark., 2019). Bunların yanı sıra 2015 Valletta Anlaşması, 2017 AB-Türkiye Anlaşması ve çok sayıda uluslararası anlaşmalar, mülteci statüsü verme ilkesine büyük darbe indirir. Böylece uluslararası hukuk düzeyinde, 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi'nin normları tartışılır hale gelir. Öte yandan yasal normlar sadece uluslararası anlaşmalarla değil, bürokratik önlemlerle de geçersiz kılınır.

Pek çok araştırmacı yazar dünyanın girdiği bu yeni süreci insaniyetperverlik açısından değerlendirmeye çalışmaktadırlar. Bu bağlamda ortaya çıkan farklı görüşler ve analizler içinde benim için en önemli olanları yine Foucault'nun izinden giden çalışmalardır. Ancak bugün bunlar arasında da tam bir tutarlılık olduğunu ve süreci hakıyla inceleyip kuramsallaştırdıklarını söylemek zordur. Örneğin Duffield (2019) ve Reid (2010) bu yeni süreci neoliberal insaniyetperverliğin tam bir devamı olarak ele alırlar. Duffield bunu post-insaniyetperverlik (*post-humanitarianism*) olarak adlandırır ve üretim, tüketim ve iletişimin dijitalleştiği ve insan merkezlikten çıktığı geç kapitalizm bağlamında, bizzat yardım rejiminin de insan merkezli olmaktan çıktığını, aşırı rasyonelleştiğini ve hatta mekanikleştiğini ve zaman-mekân akışını engelleyecek her siyaset üretme girişiminin veya karar pratiklerinin hiçe sayıldığı bir mekanizma olarak işlediğini ileri sürer. İnsani yardımın dijitalleşmesi olarak ele aldığı bu süreçte asıl merkezi sorun, akışın (karar, üretim, uygulama akışının) önlenmemesi için sürekli değiştirilen ve adapte edilen tasarımlardır. Post-insaniyetperverliğin eleştirel bir analizini sunduğu makalesinde Duffield (2019), güvensizliğin küresel bir fenomen haline geldiği bir dönemde, tasarım ilkesinin veya uyarlanabilir tasarımın siyasi değişimin gerekliliğiyle yer değiştirdiğini savunur. Post-insaniyetperverlik ve post-insancılık, güvensizliği ortadan kaldırmak için çalışmak yerine, onun yeniden üretilmesinde ve yönetilmesinde rol oynamaktadır. Modernizmin rasyonel *homo economicus*'u, ilerici neoliberalizmin bilişsel olarak yetersiz ve zorunlu olarak cahil *homo inscius* ile yer değiştirmesi sonucunda, savunmasızlarla dayanışma şartlı empatiye yol açmış, giderilmesi gereken yapısal sorunlar ve insani krizler artık kaçınılmaz veya olumlu bir şekilde gelişime yol açan unsurlar olarak görülmeye başlanmıştır. Ona göre post-insaniyetperverlik artık maddi

yardım sağlamak yerine, toplumsal yeniden üretimi optimize etmek için güvencesizlerin davranışlarını değiştirmeyi amaçlamaktadır. Lojistik mega koridorların inşasıyla birlikte, bu süreç geç kapitalizmin Küresel Güney'in geniş gayri resmi ekonomilerini bünyesine katmasının bir yolu olur. İlerici neoliberalizmin resmi yapılara ve mesleki standartlara karşı antipatisini temel alan post-insaniyetperverlik, davranışsal ekonomi, bilişsel manipülasyon ve akıllı teknolojinin bir kombinasyonu yoluyla, direnme gücünün ortadan kaldırılmasında aktif olarak rol oynamaktadır. Reid (2010) bütün bu analizleri kesen bir yerden, insaniyetperverliğin biyopolitikleşmesi sürecinin derinleştiğini ve yardım alanların davranışlarını kontrol etmeyi hedefleyen yeni biyopolitik teknolojilerin genişlediğini ve yaygınlaştığını belirtir. Barnett (2013), dünyanın en savunmasız ve ihmal edilmiş nüfuslarının acılarını azaltmak ve refahını artırmak için devrede olan bu girişimlerin ve uygulamaların günümüzde giderek daha örgütlü ve uluslararası hale geldiğini vurgular (ss. 379-380). Ticktin (2023) için de insani yardım artık ulusötesi bir oluşumdur. James Ferguson ve Akhil Gupta (2002) tarafından “ulusötesi yönetimsellik” olarak adlandırılan çerçeve altında, insaniyetperverlik artık devletin devrettiği veya terk ettiği bölgelerde yönetimi elinde tutan STK'lar, aktivistler, uluslararası kuruluşlar ve şirketlere odaklanarak anlaşılabilir. Barnett'i takip eden Dennis Dijkzeul ve Kristin Bergtora Sandvik (2019) da kargaşa içindeki dünyada risk ve düzensizliğin insani yönetişimini küresel yönetişimin bir alt alanı olarak tanımlarlar. Bu analizlere katılmakla birlikte, yukarıda belirtildiği üzere Foucault'nun iktidar ve yönetimsellik kuramındaki eksikliklerin bu analizlerde de tezahür ettiğini, ayrıca kapitalizmin ve insaniyetperverliğin bugün ulaştığı noktada nekropolitikaların etkisinin söz konusu kuramcılar tarafından ihmal edildiğini savunacağım. Aşağıdaki bölüm konuya kısa bir girizgâh oluşturacak ve derinleştirilmeye muhtaç kimi ön varsayımlar içerecektir.

Bu noktada yukarıda Kuzey ülkelerinin göç politikalarındaki ve siyasi rejimlerindeki radikalleşmelere ek olarak, sayısız Filistinlinin ölümüne neden olan İsrail'in Gazze'ye müdahalesi ve İsrail'in insani yardımlar konusundaki politikalarını ele alalım. Bu bağlamda öncelikle İsrail'in insani yardımları keserek insanları açlığa mahkûm ettiğini; Uluslararası Adalet Divanı (ICJ) nezdinde İsrail'e karşı tek soykırım davası açan ülkenin Güney Afrika olduğunu; 7 Ekim'den bu yana Gazze'deki insani yükümlülüklerle ilgili arka arkaya alınan kararlarında, ABD'nin sürekli ve hep tek başına karşı oy kullandığını belirtmek gerekir. Bugün, 1990'larda ABD öncülüğündeki insani müdahalelere eşlik eden coşkulu retorik, ABD'nin 'insani yardım için ara verilmesi' yönündeki zayıf çağrılarıyla yer değiştirmiştir (Lynch, 2024). Ayrıca Birleşmiş Milletler Filistin Mültecilerine Yardım ve Çalışma Ajansı'nın (UNRWA) fonlarını dondurması ve Filistin'de 250 insani yardım çalışanının ölümünü, Ukrayna'daki benzer olaylara kıyasla, sadece hafifçe kınaması da önemli verilerdir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin, göçmenlere kötü muamele eden ve haklarını ihlal eden Avrupa ülkelerini giderek daha sık kınamak zorunda kaldığı bilinmektedir. Şubat 2024'te, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserinin uyarıları da aynı yöndedir. Yunanistan hükümeti mültecileri vurmakla, Lampedusa ve İtalya mültecilere kötü muameleyle, Fransa mülteci çocukları hapsetmekle suçlanmıştır. Hedefte sadece sığınmacılar ve göçmenler yoktur, ayrıca Avrupa genelinde, sırf mültecilerin, sığınmacıların ve göçmenlerin insan haklarının korunmasına katkıda bulundukları için çeşitli bireyler ve kuruluşlar artan taciz, sindirme, şiddet ve suçlamalarla karşı karşıya kalmaktadır.

Dolayısıyla bugün artık liberal olduğu iddia edilen Kuzey ülkeleri yönetimleri sadece uluslararası normlara değil, bunları savunanlara da saldırmaktadır. Bütün bu koşullarda, günümüzde savaş mağdurlarının ve mültecilerin haklarına işaret eden sesler meşruiyetini yitirmekte ve “iyilikseverlere” karşı kültür savaşı şiddetlenmektedir<sup>10</sup>. İngiltere’de hükümet, göçmenleri Ruanda’ya sınır dışı etme planlarına karşı çıkan Yüksek Mahkeme’ye saldırabilmiştir. Fransa’da hükümet, yeni göç yasasının büyük bir bölümünü anayasaya aykırı olarak nitelendirdiği için Anayasa Mahkemesi’ni eleştirmiştir. Almanya’da Federal Anayasa Mahkemesi hakimleri, mültecilere yönelik sosyal yardım kesintilerinin anayasaya aykırı olduğuna hükmettikleri için eleştirilmişlerdir.

Günümüzde insani yardım sistemi rekor düzeyde bir iktisadi açık vermektedir ve genel olarak 2024 yılında, şimdiye kadar uluslararası alanda sağlanan insani yardım, geçen yılın aynı dönemine göre üçte bir oranında azalmıştır ve çeşitli yardım kuruluşları büyük mali zorluklarla karşı karşıyadır. Bayreuth Üniversitesi Afrika Tarihi Profesörü Joël Glasman’ın (2024) da belirttiği gibi BM, insani yardım ve kalkınma yardımı için asgari hedef olarak gayri safi milli gelirin %0,7’sini belirlemiştir. Ancak, sadece birkaç ülke bu seviyeye ulaşmaktadır. 2019’dan bu yana İsveç gibi eski “insanîyetperverlik süper gücü” olarak adlandırılan ülkeler bu tür harcamalarını neredeyse %15 oranında, Birleşik Krallık’ta ise yaklaşık dörtte bir oranında azaltmıştır. Alman hükümetinin 2024 bütçe planı, insani yardımın 2,7 milyar avrodan 2,2 milyar avroya azaltılmasını içermektedir. BM kurumları, ICRC<sup>11</sup> ve STK’lar yardım çalışanlarını işten çıkarmaya ve projeleri de kapatmaya başlamışlardır. ICRC bütçesini %13 oranında azaltmak zorunda kalmıştır (Glasman, 2024). Uluslararası yardıma yapılan fon kesintileri açısından, geleneksel olarak dış yardıma en büyük katkı sağlayan ülke konumundaki ABD’nin gerçekleştirdiği kesintiler de bu açıdan dikkat çekicidir. Bu kesintilerin insani yardım faaliyetleri üzerinde ölümcül etkileri olduğu belirtilmektedir. Örneğin, *The Lancet* dergisinde yayınlanan bir araştırmada, bu kesintilerin önümüzdeki beş yıl içinde 14 milyon kişinin ölümüne yol açabileceği öngörülmüştür.<sup>12</sup> Küresel çapta yükselişte olan otoriter ve faşizan güçlerin, BM’yi ve insanîyetperverliği köklü bir değişimin içine soktuğu ve bunu biyopolitikleşmenin ötesinde nekropolitikleşme süreci olarak okumak gerektiğine dair oldukça güçlü verilerdir. Bu sürecin en merkezinde, yukarıda bahsettiğim üzere göçmen politikalarında varılan nokta ve uluslararası yardıma yapılan fon kesintileri ve Gazze’deki gelişmeler yer almaktadır.

Sabah (2025), 2023 yılında yok edilen 94 Filistinli akademisyenin sesinin yankılandığını belirttiği makalesinde, Mbembe’nin nekropolitika, Foucault ve Giorgio Agamben’in biyopolitika ve Patrick Wolfe’un yerleşimci-sömürgecilik kavram ve kuramlarından hareketle, nekro-insanîyetperverlik kavramını ortaya atar. Ona göre bu yardımın bakım değil bir kontrol yöntemi haline geldiği bir sistemdir ve bu sistem ölümü düzenlediği ölçüde yaşamı yönetmek için işlev gösterir. Birçok insan hakları kuruluşunun belgelediği üzere, İsrail’in 2007’den ve özellikle de 2023’ten beri uyguladığı abluka politikaları insani yardımların Filistin halkına ulaşmasını sistematik olarak engellemiştir. Yardım ulaşsa bile, çeşitli stratejiler ve bürokratik engeller yoluyla dağıtımı genellikle silah olarak kullanılmıştır. Sabah’nın da belirttiği gibi bu mekanizmalar yasaların dışında değil, uluslararası hukukun kendi ihlallerini meşrulaştırmak için kullanıldığı, yasallaştırılmış yasadışılık rejimi içinde işlemektedir. İnsani yardımın, küresel yönetişimin mimarisinde uzun süredir koruduğu ahlaki üstünlük

ve siyaset üstü konumu incelediğimiz üzere Soğuk Savaş sonrasında giderek zayıflamışken, bugün bu konumunu tamamen yitirmek üzere olduğunu en iyi gözler önüne seren örnek Gazze'dir. Yukarıda da belirtildiği gibi egemenlik son kertede kimin yaşamayı ve kimin nasıl bir ölümü hak ettiği konusunda karar verme gücünden gelir. Ekim 2023'ten bu yana İsrail, Gazze Şeridi'nin tamamında kamu hizmetlerini askıya alarak, insani yardım koridorlarını hedef alarak, insani yardımları izne bağlayarak ve insanları açlığa, yakıt kıtlığına mahkûm ederek ve tıbbi malzeme teminini engelleyerek kanıtlamıştır. Bugün İsrail daha önce Filistinlilerin sadece biyolojik varlığını sürdürmesi için yeterli yiyecek miktarıyla sınırladığı yardımları<sup>13</sup> bir silah gibi kullanmakta ve yardımların verildiği noktaları İsrail bombalarının hedefi haline getirmektedir. Sabah'ya göre bütün bunlar liberal insaniyetperverliğin veya liberalizmin başarısızlığının değil, açık bir politik tercih olarak nekro-insaniyetperverliğin başarılı bir biçimde uygulandığını gösterir. Burada yukarıda belirtildiği gibi siyaset yok sayılmayıp, esas olarak aşırı derecede politik iktidar teknolojileri uygulanmaktadır. Kuşatma, insancılığa veya insaniyetperverliğe rağmen değil; yeni bir insaniyetperverlik biçimi sayesinde gerçekleşmektedir. Yerleşiklerin sömürgecilik mantığına uygun olarak, bu topraklardaki insanların emekleri ve varlıkları sömürüye tabi tutulmaz, onların varlığı söz konusu topraklardan tümüyle silinmek istenir. Bu bağlamda insaniyetperverliğin taşıdığını iddia ettiği tarafsızlık şiddete dönüşür. Önemli uluslararası aktörler (UNRWA, WFP<sup>14</sup>, ICRC) durumu tanımlarken veya raporlandırırken teknokratik ve acılardan soyutlanmış bir dil kullanırlar. Buna göre örneğin Filistinliler açlıktan değil "yetersiz beslenmeden" ölürlər; konvoylar engellenmez, "gecikir"; hastaneler bombalanmaz, "çöker". Bu söylemsel manevralar yoluyla felaketler ve krizler banalleşir ve şiddet normalleşir.

Trump'ın İsrail'in saldırıları sonucunda tamamen yıkılmış olan Gazze'yi uluslararası şirketlere açarak, bir insanlık dramını piyasanın kârlı yatırım alanına dönüştürmeyi arzulayan aklı ve bunu yapmak için de oradaki Filistinlilerin göçe zorlanması planları, yani yeniden büyük Amerika olma hayallerini saf ve kemiksiz sınıf çıkarları dilinden anlatma biçimi, kimin ölmeyi kimin yaşamayı hak ettiğini düzenleyen nekropolitikaların otoriter ağızlardan ifşası ve faşizmin hayaletinin gölge gibi dünyanın üzerinde dolaştığının göstergeleridir. Bu bağlamda akademisyenler ve araştırmacı yazarlar arasında son zamanlarda on dokuzuncu yüzyıldan beri Aydınlanmacı fikirlerle birlikte gelişme göstererek günümüze kadar devam eden bir yönetsellik biçimi ve seküler bir merhamet gösterme tarzı olarak insaniyetperverliğin sonunun gelip gelmediğine dair soruları yeni bir anlam kazanmaktadır.

Glasman (2024) *Centre for Humanitarian Action*'ın blogunda yayınladığı "Hoşçakal İnsaniyetperverlik: İnsani İlkeler Konusunda Liberal Konsensüs Nasıl Çöküyor?" başlıklı yazısında Gazze'de yaşanan savaşa işaret ederek, bu savaş liberal demokrasilerin insaniyetperverlikten uzaklaşması için bir dönüm noktası olacak mı diye sorar. Glasman bu soruyu bu ülkelerdeki liberal demokrasilerin mevcudiyeti fikrinden hareket ederek formüle etmiştir. Oysa bu ülkelerde neoliberalizmin etkisiyle liberal demokrasiler zaten bir ucubeye dönüşmüştür. Gerçekten de Suriye Savaşı'ndan veya Afrika'dan kaçarken denizlerde ölen göçmenlerden ve şimdi de Gazze'deki insani krize verilen tepkilerden yola çıkarak, insaniyetperverliğin tarihinde yeni bir süreçten

geçildiğini söylemek mümkün görünmektedir. Ancak özellikle Gazze’de yaşananlar, insani değerlere dayalı liberal dış politikadan sapmadan çok, yukarıda belirttiğim gibi neoliberalizmin ve yeni savaşların yol açtığı gelişmelerin ve insaniyetperverlik rejiminde nekropolitikaların daha etkili olmaya başlamasının bir sonucu gibi durmaktadır. Dolayısıyla bütün bunlar insaniyetperverliğin veya liberal insaniyetperverliğin veya genel olarak liberalizmin başarısızlığını değil, bakım kisvesi altında ölümün bürokratik yönetimini temsil eden nekropolitikaların varlığının göstergeleridir. Sabah’ya (2025) göre Gazze’deki insani yardım, bir tür hapisane ama “idamsız bir hapisane” yönetimi olarak ele alınmalıdır. Bu koşullar altında Gazze'deki insaniyetseverlik ablukanın zıttı olmayıp, onun yumuşak altyapısını oluşturur. Bu mekanizma yoluyla yardım erişimi disiplin altına alınarak ve direniş depolitize edilerek kendi mantığı içinde etkili bir şekilde işler.

Peki bu durum Duffield ve Reid’in belirttiği gibi insaniyetperverliğin dijitalleşmesi ve biyopolitikleşmesi sürecinin son bulması ve nekropolitikaya geçişi mi ifade eder? Bu geçiş Sabah’ya göre Gazze'yi yöneten insani yardım-endüstriyel kompleksinde en belirgin şekilde görülmektedir. Ancak Sabah (2025), Duffield (2019) ve Reid’in (2010) şu noktada ortaklaştığı düşünülebilir: Günümüzde insani yardım sadece krizlere müdahale etmekle kalmaz, krizleri yaratır ve yönetir. Biyopolitikalar yoluyla krizler bürokratik meselelere indirgenir ve hatta olumlu sonuçlara gebe fırsatlar gibi paketlenirken, bu politikalara ve bunları destekleyen küresel güçlere karşı siyaset üretmenin önü ancak şiddetle, yani nekropolitikayla kesilir. Biyopolitik teknolojiler ve söylemler insanlığın Gazze’de yaşayanlara karşı kayıtsızlığını mümkün kılarken, uygulanan nekropolitikalar yoluyla ele geçirilmek istenen topraklar insansızlaştırılır ve her tür direniş baskı altına alınır. Bu anlamda hedef nüfuslara göre değişen nekropolitik ve biyopolitik teknolojilerin insaniyetperverlik bağlamında iç içe geçerek işleyişi daha derinlikli ve titizlikle incelenmesi gereken bir konudur. Bu yöndeki çalışmalar henüz yeni olduğundan bu makalenin bu tür çalışmaların gelişimine katkı sunması arzulanmıştır.

## SONUÇ

Bu makalede insaniyetperverlik, Foucault’nun (2008) geliştirdiği yönetimsellik ve biyopolitika kavramları temelinde incelenmiş, insani yardımın yalnızca etik ya da ahlaki bir eylemler bütünü değil, aynı zamanda nüfusların düzenlenmesine yönelik iktidar teknolojilerinin parçası olduğu ortaya konulmuştur. İnsaniyetperverlik, klasik egemenlik biçimlerinden farklı olarak, yaşamı korumaya, acıyı azaltmaya ve refahı artırmaya yönelik müdahaleler üzerinden işleyen bir yönetimsellik düzeni üretir (Fassin, 2011; Ticktin, 2011). Bu nedenle insani yardım, özünde siyasal olan bir alanın ifadesi olarak görülmelidir.

İnsaniyetperverliğin, tarihsel olarak dini hayırseverlikten modern insani yardım pratiklerine; oradan bağımsız yeni sol radikalizmin etkisiyle ortaya çıkışına ve nihayet küresel ölçekte kurumsallaşmış bir yönetimselliğe, ardından da yeni bir insaniyetperverlik biçiminin oluşumuna uzanan bir geçmişi vardır. Bu makalede bu tarihsel süreç kabaca ele alınmış, ancak daha çok neoliberalizmin ve yeni savaşların etkisi altında yeni insaniyetperverliğin ortaya çıkışına ve niteliklerine odaklanılmıştır. Ayrıca insaniyetperverlik alanında en son yaşanan gelişmeler, özellikle de savaşlar, kitlesel zorunlu göçler, mülteci sorunu ve Gazze’de yaşanan abluka

olguları temelinde insaniyetperverliğin ulaştığı yeni aşama, insaniyetperverliğin biyopolitikleşmesi ve nekropolitikleşmesi kavramları temelinde tartışmaya açılmıştır.

Makalede, özellikle 1980’lerde insaniyetperverliğin liberal ilkeler temelinde anti-politik bir siyaset yapma biçimi olarak etkinlik kazandığı, ayrıca solun yaşadığı krizin, neoliberal bir insaniyetperverlik anlayışının gelişimine zemin hazırladığı ileri sürülmektedir. Yeni insaniyetperverliğin yeni savaşlar ve neoliberalizmin hegemonyası bağlamında küreselleştiği ve profesyonelleşip ağlar şeklinde kurumsallaştığı görülmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde insani yardım, artık evrensel bir etik müdahale olarak değil, “kriz bölgelerindeki risk altındaki nüfusların” yerinde yönetilmesi aracılığıyla ve kalkınma yoluyla göçün engellenmesi ve güvenliğin sağlanması yönünde işlev görmeye başlamıştır (Duffield, 2007). Bu bağlamda kamplar, sınır bölgeleri ve askeri üsler, insaniyetperverliğin mekânsal iktidar teknolojileri olarak öne çıkmaya başlar (Agier, 2010; Rose, 1999).

Yeni insaniyetperverliğin karakteristik özelliklerinden biri de insani, askeri ve kalkınma mantığının iç içe geçmesidir. Barnett (2011) ve Duffield’in (2007) işaret ettiği üzere, “askeri-insaniyetperverlik kompleksi” veya “insani yardım savaşı” gibi olgular, yardım faaliyetlerinin tarafsızlık ve bağımsızlık ilkelerinden uzaklaşarak güvenlik ve piyasa mantıklarıyla eklemlenmesine yol açmaktadır. Bu süreçte insani yardım örgütleri, yalnızca mağdurlara bakım sağlayan kurumlar olmaktan çıkıp, küresel yönetim ağlarının asli aktörlerine dönüşmüşlerdir (Sending ve Neumann, 2006). Ekonomik olarak liberal devletlerin destekleri ve özel kuruluşlardan gelen bağışlardan beslenen yardım kuruluşları ve genel olarak insaniyetperverlik, günümüzde bu şekilde siyasallaşarak liberal devletlerin politikalarına hizmet eder hale gelmişlerdir. Bu durumda bir sonraki evrede onların faşist veya radikal sağ güçler ve hareketler tarafından ele geçirilmesi veya saldırıya uğraması da mümkün hale gelmiştir.

Bugün gelinen noktada Avrupa ülkeleri ve ABD gibi donör ülkelerde yükselen otoriter sağ yönetimler, partiler ve hareketlerin etkisi altında göç rejimlerinde ve yardım politikalarında radikal değişikliklere ve kısıtlamalara gidilmektedir. Devam etmekte olan güç savaşlarının yarattığı insani krizler biyopolitik teknolojiler yoluyla siyasi olmayan bürokratik çözümlerle ele alınmakta veya bölge güçlerinin uyguladığı nekropolitik önlemlere göz yumulmakta ve hatta insani yardımlar silah gibi kullanılmaktadır. Nekro-insaniyetperverlik olarak adlandırılan insani yardım pratikleri ve teknikleri yardım edilen nüfusları biyolojik varlıklara indirgemektedir. Makalede insaniyetperverliğin ulaştığı aşamanın nekropolitika ile biyopolitikanın eşgüdümlü işleyişi temelinde incelenmesi gerektiği önerilmektedir ki bu temelde geliştirilmiş çalışmaların sayısı henüz yok denecek kadar azdır.

Sonuç olarak insaniyetperverliği bir yönetimsellik biçimi olarak ele almak, onun sabit, homojen ya da tek yönlü bir fenomen olmadığını; aksine tarihsel, coğrafi ve siyasal koşullara göre sürekli devinen, farklı aktörler, özneler ve teknolojilerin etkileşimiyle yeniden kurulan bir düzenek olduğunu göstermektedir. Bu yaklaşım, insani yardımın günümüzdeki dönüşümlerini kavramamıza olanak sağladığı gibi, aynı zamanda

insanîyetperverliğin gelecekte farklı bağlamlarda alacağı biçimleri sorgulamak için de verimli bir teorik zemin sunmaktadır.

**Yazar Beyanı | Author's Declaration**

**Mali Destek | Atıf Şekli:** Betül Yazar, bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır. | Betül Yazar has not received any financial support for the research, authorship, or publication of this study.

**Yazarların Katkıları | Authors's Contributions:** Bu makale Betül Yazar tarafından tek başına hazırlanmıştır. | This article was prepared by Betül Yazar alone.

**Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı | The Declaration of Conflict of Interest/Common Interest:** Betül Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir. | No conflict of interest or common interest has been declared by Betül Yazar.

**Etik Kurul Onayı Beyanı | The Declaration of Ethics Committee Approval:** Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur. | The study doesn't need any ethics committee approval or any special permission.

**Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi | The Declaration of Research and Publication Ethics:** Betül Yazar, makalenin tüm süreçlerinde ViraVerita E-Dergi'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde ViraVerita E-Dergi'nin ve editör kurulunun hiçbir sorumluluğunun olmadığını ve bu çalışmanın ViraVerita E-Dergi'den başka hiçbir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan etmektedir. | Betül Yazar declares that she complies with the scientific, ethical, and quotation rules of ViraVerita E-Journal in all processes of the paper and that she does not make any falsification of the data collected. In addition, she declares that ViraVerita E-Journal and its editorial board have no responsibility for any ethical violations that may be encountered, and that this study has not been evaluated or published in any academic publication environment other than ViraVerita E-Journal.

## KAYNAKÇA

- Agier, M. (2010). Humanity as an identity and its political effects (A note on camps and humanitarian government). *Humanity*, 1(1), 29–45. <https://doi:10.1353/hum.2010.0005>
- Aktas, M. (2024). The rise of populist radical right parties in Europe. *International Sociology*, 39(6), 591–605. <https://doi.org/10.1177/02685809241297547>
- Ambrosini, M. (2022). Humanitarian help and refugees: De-bordering solidarity as a contentious issue. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 20(4), 1–14. <https://doi.org/10.1080/15562948.2022.2059823>
- Atmar, M. H. (2001). Politicisation of humanitarian aid and its consequences for Afghans. *Disasters*, 25(4), 321–330. <https://doi.org/10.1111/1467-7717.00181>
- Barnett, M. N. (2011). *Empire of humanity: A history of humanitarianism*. Cornell University Press.
- Barnett, M. N. (2013). Humanitarian governance. *Annual Review of Political Science*, 16(1), 379–398. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-012512-083711>
- Bebbington, A. (2005). Donor-NGO relations and representations of livelihood in nongovernmental aid chains. *World Development*, 33(6), 937–950. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2004.09.017>
- Betts, A. ve Collier, P. (2018). *Refuge: Transforming a broken refugee system*. Penguin Random House.
- Braidotti, R. (2013). *The posthuman*. Polity Press.
- Brown, W. (2006). American nightmare: Neoliberalism, neoconservatism, and de-democratization. *Political Theory*, 34(6), 690–714. <https://doi.org/10.1177/0090591706293016>
- Brown, W. (2018). Neoliberalism's Frankenstein: Authoritarian freedom in twenty-first century "democracies." *Critical Times*, 1(1), 60–79. <https://doi.org/10.1215/26410478-1.1.60>
- Butler, J. (2004). *Precarious life: The powers of mourning and violence*. Verso Books.
- Caborn, J. (2007). On the methodology of dispositive analysis. *Critical Approaches to Discourse Analysis Across Disciplines*, 1(1), 115–123.
- Césaire, A. (2000). *Discourse on colonialism* (J. Pinkham, Çev.). Monthly Review Press.
- Dijkzeul, D. ve Sandvik, K. B. (2019). A world in turmoil: Governing risk, establishing order in humanitarian crises. *Disasters*, 43(Suppl 2), S85–S108. <https://doi.org/10.1111/disa.12330>
- Duffield, M. (2001). Governing the borderlands: Decoding the power of aid. *Disasters*, 25(4), 308–320.
- Duffield, M. (2007). *Development, security and unending war: Governing the world of peoples*. Polity Press.
- Duffield, M. (2019). Post-humanitarianism: Governing precarity through adaptive design. *Journal of Humanitarian Affairs*, 1(1), 15–27. <https://doi.org/10.7227/jha.003>
- Duffield, M., Macrae, J. ve Curtis, D. (2001). Editorial: Politics and humanitarian aid. *Disasters*, 25(4), 269–274. <https://doi.org/10.1111/1467-7717.00177>
- Enfu, C. ve Baolin, L. (2025). *Five characteristics of neoimperialism: Building on Lenin's theory of imperialism in the twenty-first century*. New Monthly Review.
- Fassin, D. (2011). *Humanitarian reason: A moral history of the present*. University of California Press.
- Ferguson, J. ve Gupta, A. (2002). Spatializing states: Toward an ethnography of neoliberal governmentality. *American Ethnologist*, 29(4), 981–1002. <https://doi.org/10.1525/ae.2002.29.4.981>
- Foster, J. (2019). Late imperialism. *Monthly Review Foundation*, 71(3). [https://doi.org/10.14452/MR-071-03-2019-07\\_1](https://doi.org/10.14452/MR-071-03-2019-07_1)
- Foucault, M. (1978). *Discipline and punish: The birth of the prison*. Vintage Books.

- Foucault, M. (1990). *The history of sexuality: An introduction*. Penguin Books. (Özgün eser basım 1976)
- Foucault, M. (1991). Governmentality. G. Burchell, C. Gordon ve P. Miller (Ed.), *The Foucault effect: Studies in governmentality* (ss. 87–104) içinde. University of Chicago Press.
- Foucault, M. (2008). *The birth of biopolitics: Lectures at the Collège de France, 1978–79*. M. Senellart (Ed.). Palgrave Macmillan.
- Freedom House. (2018). *Nations in transit 2018: Confronting illiberalism*. <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/nations-transit-2018>
- Glasman, J. (2024, 24 Mayıs). Goodbye to humanitarianism? How the liberal consensus on humanitarian principles is crumbling. Centre for Humanitarian Action. <https://www.chaberlin.org/en/blog/turning-away-from-humanitarianism/>
- Gambetti, Z. (2009). İktidarın dönüşen çehresi: Neoliberalizm, şiddet ve kurumsal siyasetin tasfiyesi. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (40), 145-166.
- Halliday, F. (2001). The romance of non-state actors. D. Josselin ve W. Wallace (Ed.), *Non-state actors in world politics* (ss. 21–37) içinde. Palgrave Macmillan Books.
- Harvey, D. (2003). *The new imperialism*. Oxford University Press.
- Hendrie, B. (1997). Knowledge and power: A critique of an international relief operation. *Disasters*, 21(1), 57–76. <https://doi.org/10.1111/1467-7717.00044>
- Hess, S., Kasperek, B., Kron, S., Rodatz, M., Schwertl, M., ve Sontowski, S. (2016). Unter- oder überbelichtet. Die Kategorie Geschlecht in medialen und wissenschaftlichen Diskursen zu Flucht. S. Hess ve ark. (Ed.), *Der lange Sommer der Migration: Grenzregime III* (ss. 176–195) içinde. Assoziation A.
- Hilhorst, D. (2018). Classical humanitarianism and resilience humanitarianism: making sense of two brands of humanitarian action, *Journal of International Humanitarian Action*, 3(15). <https://doi.org/10.1186/s41018-018-0043-6>
- Jaeger, H. M. (2007). Global civil society and the political depoliticization of global governance. *International Political Sociology*, 1(3), 257–277. <https://doi.org/10.1111/j.1749-5687.2007.00017.x>
- Jessop, B. (2006). From micro-powers to governmentality: Foucault's work on statehood, state formation, statecraft, and state power. *Political Geography*, 26(1), 34–40. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2006.08.002>
- Jokic, D. (2025). Césaire and Fanon on fascism: The “boomerang effect” beyond the metropole. *Constellations*. <https://doi.org/10.1111/1467-8675.12809>
- Kaldor, M. (2007). *New and old wars* (2. baskı). Stanford University Press.
- Keen, D. (1994). *The benefits of famine: A political economy of famine and relief in southwestern Sudan, 1983–1989*. Princeton University Press.
- Koenig, N. (2016). *France and Germany in the refugee crisis: United in diversity?* The Jacques Delors Institut.
- Lemke, T. (2001). The birth of biopolitics: Michel Foucault's lecture at the Collège de France on neo-liberal governmentality. *Economy and Society*, 30(2), 190–207.
- Lynch, L. (2024, 20 Ocak). The death of humanitarianism: How the West is paying the price for the unipolar moment. Weekend Essay. *New Statesman*. <https://www.newstatesman.com/ideas/2024/01/death-humanitarianism>
- Macrae, J. ve Leader, N. (2001). Apples, pears and porridge: The origins and impact of the search for ‘coherence’ between humanitarian and political responses to chronic political emergencies. *Disasters*, 25(4), 290–307. <https://doi.org/10.1111/1467-7717.00179>

- Malantowicz, A. (2013). Civil war in Syria and the 'new wars' debate. *Amsterdam Law Forum*, 5(3), 52–60.  
<https://doi.org/10.37974/alf.260>
- Mbembe, A. (2003). Necropolitics. *Public Culture*, 15(1), 11–40. <https://doi.org/10.1215/08992363-15-1-11>
- Moscovenko, L. R. (2020, 22 Eylül). France commits to welcoming more refugees despite 'reception crisis'. *EURACTIV.fr*.  
<https://www.euractiv.fr>
- Ostrand, N. (2015). The Syrian refugee crisis: A comparison of responses by Germany, Sweden, the United Kingdom, and the United States. *Journal of Migration and Human Security*, 3(3), 255–279.  
<https://doi.org/10.1177/233150241500300301>
- Quinan, C. ve Thiele, K. (2020) Biopolitics, necropolitics, cosmopolitics – feminist and queer interventions: an introduction, *Journal of Gender Studies*, 29(1), 1-8, <https://doi.org/10.1080/09589236.2020.1693173>
- Pandolfi, M. (2003). Contract of mutual (in)difference: Governance and the humanitarian apparatus in contemporary Albania and Kosovo. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 10(1), 369–381.
- Piotukh, V. (2015). *Biopolitics, governmentality, and humanitarianism: "Caring" for the population in Afghanistan and Belarus*. Routledge.
- Plowright, W. (2024). The imperial past and decolonised future of humanitarian action. *Alternative Humanities, Humanitarian Alternatives*, 25, 112-121.
- Pupavac, V. (2001). Therapeutic governance: Psycho-social intervention and trauma risk management. *Disasters*, 25(4), 358–372. <https://doi.org/10.1111/1467-7717.00184>
- Rea, R., Martiniello, M., Mazzola, A. ve Meuleman, B. (2019). Introduction: The refugee reception crisis in Europe—Polarized opinions and mobilizations. R. Rea, M. Martiniello, A. Mazzola ve B. Meuleman (Ed.), *The refugee reception crisis in Europe* (ss. 11-30) içinde. Éditions de l'Université de Bruxelles.
- Reid, J. (2010). The Biopoliticization of Humanitarianism: From Saving Bare Life to Securing the Biohuman in Post-Interventionary Societies. *Journal of Intervention and State Building*, 4(4), 391-411.  
<https://doi.org/10.1080/17502971003700985>
- Roberts, S. M., Jones III, J. P. ve Frohling, O. (2005). NGOs and the globalization of managerialism: A research framework. *World Development*, 33(11), 1845–1864. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2005.07.004>
- Rose, N. (1999). *Powers of freedom: Reframing political thought*. Cambridge University Press.
- Sabah, S. U. (2025). The Necropolitics of Relief Humanitarianism as Siege Infrastructure in Gaza. *SSRN*.  
<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5350671>
- Sending, O. J. ve Neumann, I. B. (2006). Governance to governmentality: Analyzing NGOs, states, and power. *International Studies Quarterly*, 50(3), 651–672. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2006.00418.x>
- Slaven, M., Colombeau, C. C. ve Badenhoop, E. (2021). What drives the immigration-welfare policy link? Comparing Germany, France, and the United Kingdom. *Comparative Political Studies*, 54(5), 855–888.  
<https://doi.org/10.1177/0010414020957674>
- Sözer, H. (2020). Humanitarianism with a neo-liberal face: vulnerability intervention as vulnerability redistribution. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46(11), 2163–2180. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2019.1573661>
- Tegegne, Y. D. (2024). Neo-colonialism: A discussion of USA activities in the Horn of Africa. *Cogent Arts & Humanities*, 11(1).  
<https://doi.org/10.1080/23311983.2024.2335755>
- Ticktin, M. (2011). *Casualties of care: Immigration and the politics of humanitarianism in France*. University of California Press.

- Ticktin, M. (2023). French humanitarianism: Governmentality and its limits. W. Walters ve M. Tazzioli (Ed.), *Handbook on governmentality* (ss. 304-320) içinde. Edward Elgar.
- Wiatr, J. J. (2019). New and old authoritarianism in a comparative perspective. J. J. Wiatr (Ed.), *New authoritarianism: Challenges to democracy in the 21st century* (ss. 169–181) içinde. Verlag Barbara Budrich.

<sup>1</sup> Küresel yönetim ile insaniyetperverlik arasındaki rezonans için bkz. Barnett, 2013.

<sup>2</sup> Mbembe (2003) ile paralel olarak, Butler (2004) ve Braidotti (2013) gibi pek çok çağdaş feminist düşünürler, demokratik rejimler içinde kadınlara ve cinsel azınlıklara yönelik cinsel şiddetin devamlılığı konusunda farklı açıklamalar geliştirmişler ve Foucault'nun biyopolitika anlayışını incelikli bir şekilde ele almışlardır. Ancak makalede bu tartışma, makalenin temel meselesinden uzaklaşmamak adına ve yer kısıtlılığı nedeniyle derinleştirilememiştir.

<sup>3</sup> Médecins Sans Frontières (Sınır Tanımayan Doktorlar)

<sup>4</sup> Bu durum örneğin bu yardım programlarına uygun “girişimci kadın” gibi söylemsel kurguların dolaşıma girmesini de mümkün kılar. Yeni insaniyetperverliğin politikayla kurduğu ilişkinin bu terapik boyutu için bkz. Pupavac, 2001.

<sup>5</sup> Bu bağlamı derinleştirmek için Sınır tanımayan Doktorlar girişimi bağlamında “Kampı” insani yardım durağı olarak inceleyen Ticktin'in (2023) metnine bakılabilir.

<sup>6</sup> Bumerang etkisi terimi sıklıkla onunla özdeşleştirilmişse de Césaire yazılarında esasen bu terimi kullanılmamıştır. Kendisi Fransızca “choc en retour” terimini kullanmıştır ve bazılarına göre bunun doğru tercümesi ters şok (*reverse shock*) veya geri tepme (*backlash*) olarak ifade edilmiştir. Ancak ben burada onunla özdeşleştirilen popüler kavramı kullanacağım.

<sup>7</sup> Jokic bu kuramsal yaklaşımın izlerini Foucault ve Arendt'de de takip eder. Ancak ben burada günümüzde ortaya çıkan gelişmeleri ifade etmekle yetinecek, bunları nasıl kavramsallaştırabileceğimize dair tartışmaları bir başka çalışmanın konusu olarak dışarıda bırakacağım.

<sup>8</sup> Hükümetinin bu siyasi tercihinin rağmen, Birleşik Krallık, 2014 yılının başlarında, hayır kurumlarının yoğun baskısı ve uzun tartışmalar üzerine, en savunmasız gruplardan (örneğin, ailesi olmayan çocuklar, engelliler vb.) seçilen kişilerin ülkeye gelmeleri için bir yol sağlamak amacıyla Suriye'deki Savunmasız Kişiler Yeniden Yerleşim Programı'nı (VPRP) kurar.

<sup>9</sup> Bu koşullar altında, 2015 yılında Avrupa'da ilk kez sığınma talebinde bulunanların üçte birinden fazlası başvurularını Almanya'ya yaptı. Bu, ilk başvurularını Fransa'da yapan tüm sığınmacıların sadece yaklaşık %6'sına tekabül ediyordu (Koenig 2016, s. 1).

<sup>10</sup> Yükselmekte olan eleştirel sesler için bkz. <https://challengeinequality.luskin.ucla.edu/the-end-of-humanitarianism/>

<sup>11</sup> International Red Cross and Red Crescent Movement (Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi)

<sup>12</sup> Bkz. <https://www.thenewhumanitarian.org/podcasts/2025/09/04/rethinking-humanitarianism-un-and-crisis-liberalism>

<sup>13</sup> Gazze'deki Filistinliler, siyasi özden yoksun biyolojik varoluşa indirgenmiş durumdadır. Resmi soykırım suçlamalarını önlemeye yetecek kadar yaşamda tutulmalarını sağlayacak yardımlar dahi bugün azalmış ve açlığa terk edilmişlerdir. Dolayısıyla onur, gelecek ve egemenlik gibi temel siyasi ve etik koşullar onlardan esirgenmektedir, yani siyasi özneler sayılmadıkları gibi, biyolojik varlıkları da tehdit edilmektedir.

<sup>14</sup> World Food Programme (Dünya Gıda Programı)